

Μάθημα 12ο: Εκκλησιολογία Το μυστήριο της Εκκλησίας

ΣΤΑΥΡΟΥ ΓΙΑΓΚΑΖΟΓΛΟΥ
ΕΠΙΚ. ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΔΟΓΜΑΤΙΚΗΣ

«Εἰς μίαν, ἁγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν. Ὁμολογῶ ἕν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν»: Το μυστήριο της Εκκλησίας

6.5. Ενότητα και καθολικότητα της Εκκλησίας

1. Τοπική και οικουμενική Εκκλησία

- 1.1. Η διεκυστίδα μεταξύ τοπικής και οικουμενικής Εκκλησίας
- 1.2. Ενότητα και καθολικότητα της Εκκλησίας

2. Τα όρια της Εκκλησίας

- 2.1. Το κριτήριο της ορθοδοξίας στην πίστη της Εκκλησίας
- 2.2. Η έκφραση της ενότητας της Εκκλησίας δια του επισκόπου στη Θεία Ευχαριστία
- 2.3. Η αίρεση ως έκπτωση από την ενότητα και την καθολικότητα της Εκκλησίας

Τοπική και οικουμενική Εκκλησία

Η διεκυστίδα μεταξύ τοπικής και οικουμενικής Εκκλησίας

Η Εκκλησία είναι μία, συνίσταται, όμως, από πολλές τοπικές Εκκλησίες, κάθε μία από τις οποίες είναι καθολική ως το όλο Σώμα του Χριστού, καθόσον έχει ευχαριστιακή και κανονική πληρότητα και συνδέεται οργανικά με τις άλλες τοπικές Εκκλησίες ως προς την πίστη, τη λατρεία και τη ζωή. Η καθολικότητα δεν αφορά, λοιπόν, σε ένα παγκόσμιο οργανισμό, στον οποίο αθροίζονται τμηματικά οι τοπικές Εκκλησίες, αλλά σε κάθε τοπική Εκκλησία ιδιαιτέρως. Ωστόσο, οι κατά τόπους Εκκλησίες ως αυτοτελείς εκκλησιαστικές κοινότητες είναι εντελώς ανεξάρτητες, διαφοροποιημένες, ξένες και άσχετες μεταξύ τους; Με ποιο τρόπο πραγματώνεται η οργανική ενότητα των τοπικών Εκκλησιών, αποφεύγοντας την παγκόσμια συγκεντρωτική δομή και, συνάμα, τον απόλυτο αυτοκεφαλισμό τους;

Ως προς τη γενική δομή και διάρθρωση της Εκκλησίας, η ορθόδοξη εκκλησιολογία απαντά στο καίριο αυτό ζήτημα με τον *συνοδικό θεσμό*. Με τη συνοδικότητα ως έκφραση ενότητας και κοινωνίας οι τοπικές Εκκλησίες συνδέονται μεταξύ τους και ολοένα βαίνουν προς την ενότητα αλλά και επιβεβαιώνουν δυναμικά την υφιστάμενη κοινωνία και σχέση τους, αποτελώντας τη *μία* κατά την οικουμένην Εκκλησία. Η σύνοδος στην Ορθόδοξη Παράδοση, δίχως να είναι μία δομή υπεράνω των τοπικών Εκκλησιών, συνδέει οργανικά τις κατά τόπους Εκκλησίες, υπερβαίνοντας τον πειρασμό της παγκόσμιας συγκεντρωτικής οργάνωσης. Ως θεσμική έκφραση της αλήθειας και ενότητας των τοπικών Εκκλησιών, η συνοδικότητα αποκαλύπτεται ως ένα ζωτικό γεγονός της κοινωνίας, αλλά και της δομής και διάρθρωσής τους. Κάθε τοπική Εκκλησία, για να έχει εκκλησιολογική πληρότητα, δεν αρκείται μόνο στην υπό τον επίσκοπο ευχαριστιακή σύναξη, αλλά οφείλει να είναι σε πλήρη κοινωνία πίστεως, λατρείας και ζωής και με τις υπόλοιπες τοπικές Εκκλησίες ανά τον κόσμο. Η συνοδικότητα, λοιπόν, προβάλλει ως γεγονός *κοινωνίας* και *ενότητας* των τοπικών Εκκλησιών.

Ο συνοδικός θεσμός στις ιστορικές αλλά και θεολογικές του προϋποθέσεις προκύπτει από την ευχαριστιακή συγκρότηση της Εκκλησίας. Αν προσεγγίσουμε τον συνοδικό θεσμό απλώς ως ιστορικό επιφαινόμενο του 2ου αιώνα, είναι δυνατό να αναζητήσουμε τις ρίζες του, είτε εξωτερικά στις ελληνορωμαϊκές καταβολές, όπως η Εκκλησία του δήμου ή η ρωμαϊκή Σύγκλητος, είτε εσωτερικά ως προϊόν διαμάχης μεταξύ της επισκοπικής εξουσίας και των χαρισματούχων πιστών. Τούτο έπραξαν διαπρεπείς ερευνητές όπως οι A. Harnack, P. Monceaux, F. Dvornik, R. Söhm κ.ά., όχι πάντως άσχετα προς τις ιδεολογικές τους προκαταλήψεις. Οι καταβολές, όμως, του συνοδικού θεσμού, όπως έδειξε ο μητροπολίτης Περγάμου Ιωάννης Ζηζιούλας, βρίσκονται όχι απλώς εντός της Εκκλησίας και μάλιστα στις αρχαιότερες πηγές της Καινής Διαθήκης, αλλά στην ίδια την ευχαριστιακή δομή της τοπικής Εκκλησίας. Στην πρωτοχριστιανική κοινότητα των Ιεροσολύμων η εκλογή του Ματθία (Πρ. 1,15 εξ.), αλλά και των επτά διακόνων (Πρ. 6,2 εξ.), συνιστούν τις απαρχές της συνοδικής πράξης της Εκκλησίας. Η Αποστολική Σύνοδος (Πρ. 15) μαρτυρεί ότι η τοπική Εκκλησία των Ιεροσολύμων αποτέλεσε τη βάση της συνόδου. Οι «απόστολοι και οι πρεσβύτεροι» διακρίνονται του «πλήθους» ως πρωταγωνιστές για τη λήψη των αποφάσεων και της ανακοίνωσής τους στις άλλες Εκκλησίες. Όταν μάλιστα το σχήμα «οι απόστολοι και οι πρεσβύτεροι» αντικαθίσταται από το «Ιάκωβος και οι πρεσβύτεροι», τούτο συνδέει τις Πράξεις με το «συνέδριον επισκόπου» του Ιγνατίου Αντιοχείας. Πρόκειται για το συνέδριο του επισκόπου, το οποίο αποτελείται από τους πρεσβύτερους, αλλά και με την παρουσία του λαού, το οποίο έκρινε κατά την ευχαριστιακή σύναξη ζητήματα που αφορούσαν την ομόνοια και ενότητα της Εκκλησίας ως προϋπόθεση για τη θεία κοινωνία. Αυτή η μορφή συνοδικότητας εμφανίζεται ήδη στις επιστολές του Παύλου. Η τοπική Εκκλησία της Κορίνθου συνέρχεται σε ευχαριστιακή σύναξη, για να κρίνει σχετικά με τη συμμετοχή ενός συγκεκριμένου μέλους της στη θεία κοινωνία (Α΄ Κορ.). Ήδη από τη γένεσή της η ίδια η ευχαριστιακή κοινότητα υπό τον επίσκοπο και το συνέδριο των πρεσβυτέρων συνιστά σύνοδο του λαού του Θεού, οσάκις συνέρχεται «ἐπὶ τὸ αὐτό» (Πρ. 2,1).

Στενά συνδεδεμένες με τη Θεία Ευχαριστία οι πρώιμες αυτές μορφές συνοδικότητας θεσμοποιούνται από τον 2ο αιώνα και εξής. Η συνοδικότητα δεν αφορά πλέον σε μία τοπική Εκκλησία, αλλά στην ευχαριστιακή σύνδεση και κοινωνία πολλαπλών τοπικών Εκκλησιών μεταξύ τους. Οι έριδες του Πάσχα μεταξύ της Εκκλησίας της Ρώμης και των Εκκλησιών της Μικράς Ασίας, η αίρεση του μοντανισμού αλλά και ο καθορισμός του κανόνα των βιβλίων της Καινής Διαθήκης, τα προβλήματα των πεπτωκτών (lapsi), το βάπτισμα των αιρετικών κ.λπ., προκαλούν συνόδους που αντιμετωπίζουν ζητήματα ευχαριστιακής κοινωνίας μεταξύ τοπικών Εκκλησιών. Αλλά και οι οικουμενικές σύνοδοι της Εκκλησίας, μολονότι προκαλούνταν από κάποια αιρετική διδασκαλία, δεν αποσκοπούσαν σε μία αυτόνομη θεολογική διατύπωση της αλήθειας, αλλά συνέδεαν το δόγμα με την ευχαριστιακή και, συνεπώς, με την εκκλησιαστική κοινωνία. Τούτο συνάγεται σαφώς από τα αναθέματα, στα οποία κατέληγαν πάντοτε οι αποφάσεις τους. Εξάλλου, ο αποκλεισμός από τη Θεία Ευχαριστία ενός ή περισσότερων μελών από τον επίσκοπο μιας τοπικής Εκκλησίας και η ευχαριστιακή ή μη φιλοξενία τους από άλλες τοπικές Εκκλησίες, οδήγησε σύμφωνα με τον 5ο κανόνα της Α΄ Οικουμενικής Συνόδου και στη θεσμοποίηση των τοπικών συνόδων σε μόνιμη και τακτική βάση.

Ο ευχαριστιακός χαρακτήρας του συνοδικού θεσμού εξηγεί επίσης, γιατί η σύνθεση των συνόδων υπήρξε επισκοπική εξαρχής. Ο επίσκοπος δεν καθίσταται πηγή εξουσίας και διοίκησης στην εκκλησιαστική κοινότητα, επειδή ως άτομο δια της χειροτονίας του

συγκεντρώνει δικαιοῦκές εξουσίες. Ως προεστῶς της Ευχαριστίας και τελεσιουργός «ως ζῶσα εικόνα του Χριστού» της ἴδιας της παρουσίας του Χριστού, συγκροτεῖ και εκφράζει την ενότητα του ευχαριστιακού σώματος, δηλαδή, την καθολικότητα της τοπικής Εκκλησίας. Συνάμα, η τοπική Εκκλησία διά του επισκόπου της και μόνον υπερβαίνει κάθε τοπικιστικό και ενδοστρεφή προσανατολισμό και ενώνεται με τις άλλες τοπικές Εκκλησίες στην κοινωνία της «μίας, αγίας, καθολικής και αποστολικῆς Εκκλησίας». Η αλήθεια και ενότητα της Εκκλησίας, εξάπαντος, δεν είναι υπόθεση μεμονωμένων πιστών και χαρισματούχων ατόμων, αλλά καταρτισμένων κοινοτήτων με κέντρο την Ευχαριστία και τον επίσκοπο. Ο επίσκοπος δεν είναι, απλῶς, ο εκφραστής της ενότητας της τοπικής Εκκλησίας καθ' εαυτήν, αλλά και σε σχέση με τις άλλες τοπικές Εκκλησίες.

Η διττή αυτή σχέση προκύπτει, αφενός, διότι καθίσταται επίσκοπος μιας συγκεκριμένης τοπικής Εκκλησίας και, αφετέρου, διαμέσου αυτής και μόνον είναι μέλος της συνόδου που περιλαμβάνει και εκφράζει περισσότερες τοπικές Εκκλησίες. Πράγματι, η *Αποστολική Παράδοσις* του Ιππολύτου, ἔργο που απηχεί το λειτουργικό και κανονικό πλαίσιο του 2ου αιώνα, αλλά και ο 4ος κανόνας της Α' Οικουμενικῆς Συνόδου ορίζουν ότι για τη χειροτονία επισκόπου απαιτούνται περισσότεροι των δύο ἢ τριῶν επισκόπων, στην περίπτωση που κωλύονται οι υπόλοιποι γεινιάζοντες. Ἐτσι η εκλογή, χειροτονία και εγκατάσταση ενός νέου επισκόπου συνιστά ἤδη ἓνα ευχαριστιακό γεγονός συνόδου επισκόπων μιας ευρύτερης περιοχῆς. Ο νεοεκλεγείς επίσκοπος συνδέεται ὄχι μόνο με την υπ' αὐτόν τοπική Εκκλησία, αλλά και με την κατά την οικουμένην Εκκλησία. Η παρουσία καθενός επισκόπου στη συνοδική αυτή πράξη γίνεται εξαιτίας της επισκοπικῆς του θέσεως και χειροτονίας, αυτοδικαίως, ως επικεφαλῆς μιας τοπικής Εκκλησίας.

Αυτονόητη, δίχως να εξαρτάται από ο,τιδήποτε άλλο, είναι η συμμετοχή του σε συνόδους που αφορούν τη ζωή της τοπικής του Εκκλησίας, αλλά και της κατά την οικουμένην Εκκλησίας. Ὅπως ἤδη διαπιστώσαμε σε σχέση με τον 34ο αποστολικό κανόνα, η συνοδικότητα εξισορροπεί τη λεπτή σχέση μεταξύ μιας τοπικής, ως πλήρους και καθολικής, Εκκλησίας με τις υπόλοιπες. Ούτε η αυτοτέλεια και καθολικότητα της τοπικής Εκκλησίας πρέπει να υποχωρεῖ και να παραβλάπτεται από τη λειτουργία της συνοδικότητας, ούτε, βέβαια, και ο συνοδικός θεσμός να ατονεί ἢ και να αφανίζεται από την απόλυτη και ανεξέλεγκτη αυτοτέλεια της τοπικής Εκκλησίας. Η συνοδικότητα ενεργοποιεῖται, ὄχι για να επιβάλλεται και να καταστρέφει την ακεραιότητα και καθολικότητα μιας τοπικής Εκκλησίας, αλλά για να εξετάζει ζητήματα που ἄπτονται και επηρεάζουν τη ζωή και των άλλων Εκκλησιῶν. Η αλληλοπεριχώρηση και αλληλεξάρτηση των κατά τύπους Εκκλησιῶν συνιστά την πλέον ἔγκυρη και λειτουργική προϋπόθεση για την εφαρμογή του συνοδικού θεσμοῦ.

Ενότητα και καθολικότητα της Εκκλησίας

Η ενότητα της Εκκλησίας ἤδη στην Καινή Διαθήκη θεμελιώνεται χριστολογικά και πνευματολογικά. Η Εκκλησία είναι μία διότι τα μέλη της δια του ενός Αγίου Πνεύματος συγκροτούν ἓνα σώμα με κεφαλή τον Χριστό. «Καὶ γὰρ ἓν ἐνὶ Πνεύματι ἡμεῖς πάντες εἰς ἓν σῶμα ἐβαπτίσθημεν» (Α' Κορ. 12,13). Η Εκκλησία είναι κλήση και ένταξη στο Σῶμα του Χριστού, δηλαδή, κλήση και ένταξη σε μία υφιστάμενη ενότητα λόγω του Χριστού και του Αγίου Πνεύματος. Γι' αὐτό και η Εκκλησία είναι «ἓν σῶμα καὶ ἓν Πνεῦμα... εἷς Κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα» (Εφ. 4,4-5). Η ένταξη αυτή των πολλῶν στο ἓνα Σῶμα του Χριστού είναι μία χαρισματική και αδιάκοπη διαδικασία καταρτισμοῦ, αύξησης και οικοδομῆς της ενότητας «μέχρι καταστήσωμεν οἱ πάντες εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐπιγνώσεως

τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ... ἀληθεύοντες δὲ ἐν ἀγάπῃ αὐξήσωμεν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ, ὁ Χριστός, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα συναρμολογούμενον καὶ συμβιβαζόμενον διὰ πάσης ἀφῆς τῆς ἐπιχορηγίας κατ' ἐνέργειαν ἐν μέτρῳ ἐνὸς ἐκάστου μέρους τὴν αὐξήσιν τοῦ σώματος ποιεῖται εἰς οἰκοδομὴν ἑαυτοῦ ἐν ἀγάπῃ» (Εφ. 4,13-16). Ἡ ἐνότητα δε αὐτὴ τελικὰ προέρχεται καὶ ἀποσκοπεῖ στὴν ἐνότητα τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἐφόσον διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, οἱ πολλοὶ ἐντάσσονται στὴν ἐνότητα μεταξύ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, «ἵνα πάντες ἐν ᾧσι, καθὼς σύ, πάτερ, ἐν ἐμοὶ κάγω ἐν σοί, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἐν ᾧσιν» (Ιω. 17,21-23). Ὅπως ὅλο το ἔργο τῆς θείας οικονομίας ἐκκινεῖ καὶ πραγματώνεται με τὴν ἐνεργὸ καὶ ἐνιαία συμβολὴ τῶν θείων προσώπων, ἔτσι καὶ ἡ Ἐκκλησία εἰκονίζει, μετέχει καὶ διαρκῶς πορεύεται πρὸς τὴν ἐνότητα τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ἡ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας, ἐπειδὴ προκύπτει καὶ συνδέεται με τὴν Ἁγία Τριάδα, βιώνεται στὴν παρούσα φάση τῆς ἱστορίας ὡς ἀνοικτὸ πρὸς τὰ ἐσχάτα γεγονόσ. Το Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, πού ἐστὶν ἡ Ἐκκλησία, αὐξάνεται καὶ οἰκοδομεῖται, ἐνσωματώνοντας συνεχῶς νέα μέλη. Καθὼς λέγει ὁ Χριστός, «καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω, ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αὐλῆς ταύτης· κάκεινά με δεῖ ἀγαγεῖν, καὶ τῆς φωνῆς μου ἀκούσουσι, καὶ γενήσεται μία ποίμνη, εἷς ποιμὴν» (Ιω. 10,16). Στὴν πορεία αὐτὴ πρὸς τὴ Βασιλεία ἡ Ἐκκλησία διαρκῶς προσλαμβάνει καὶ ἀναφέρει τὰ πάντα στὸν Χριστό, ὥστε ἡ τελικὴ κατάληξίς της, θὰ εἶναι ἡ ἀνακεφαλαίωση καὶ ἡ ἐνταξὴ τῶν πάντων στὴ ζωὴ τοῦ Θεοῦ. Ἡ Ἐκκλησία συμπεριλαμβάνει ζῶντες καὶ τεθνεώτες, ἀνθρώπους καὶ ἀγγέλους, εἶναι στρατευόμενὴ ἐπί γῆς καὶ ἤδη θριαμβεύουσα στὴ Βασιλεία, ἐνοποιώντας τὸ παρελθόν, τὸ παρόν καὶ τὸ μέλλον στὴ διαχρονία τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Συνεπῶς, ἡ ἐνότητα δὲν νοεῖται στατικὰ οὔτε κλείνεται σὲ ἱστορικὰ περιγράμματα τοῦ παρελθόντος ἀλλὰ εἶναι καὶ ἤδη βιώνεται ὡς ἐσχατολογικὸ γεγονός.

Κατὰ τὸν Ἰωάννη Χρυσόστομο, ὁ ὁποῖος ἐρμηνεύει τὴν παύλεια ἐκκλησιολογία τοῦ ἐνὸς σώματος τοῦ Χριστοῦ, ἡ Ἐκκλησία ζε μέσα στὴν ἐνότητα καὶ στὴν ποικιλία, εἶναι τοπικὴ καὶ κατὰ τὴν οἰκουμένη. «Ἡ ἔκκλησία ἢ παρ' ὑμῖν μερίς ἐστὶ τῆς πανταχοῦ κειμένης Ἐκκλησίας, καὶ τοῦ σώματος τοῦ διὰ πασῶν συνισταμένου τῶν Ἐκκλησιῶν· ὥστε οὐχὶ πρὸς ἀλλήλους μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς πᾶσαν τὴν Ἐκκλησίαν εἰρηνεύειν ἂν εἴητε δίκαιοι, ἃ γε παντός ἐστὲ μέλη τοῦ σώματος» (Ιω. Χρυσόστομος, Εἰς Ἀ' Κορ. Ομιλία, 32,1, PG 61,264A). Μία εἶναι «ἡ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησία», ἐνῶ οἱ κατὰ τόπους Ἐκκλησίαι εἶναι τὰ «μέλη ἐκ μέρους». Ἡ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας τόσο σὲ τοπικὸ ὅσο καὶ σὲ οἰκουμενικὸ ἐπίπεδο σημαίνεται καὶ ἐκφράζεται διὰ τῆς Θείας Ευχαριστίας. Ὁ Χριστός εἶναι ἡ ἐγγύηση τῆς ἐνότητας καὶ στὴ Θεία Ευχαριστία ἡ Ἐκκλησία συγκροτεῖται σὲ Σῶμα Χριστοῦ, δηλαδὴ πραγματώνει τὴν ἀρρηκτὴ κοινωνία καὶ ἐνότητα με τὴν κεφαλὴ τῆς. Ἡ ἐν Χριστῷ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας προϋποθέτει τὴν ἐτερότητα τῶν πολλῶν μελῶν, δηλαδὴ, τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν. Ἡ ποικιλία καὶ ἡ ἐτερότητα εἶναι ὁ ἀπείροσ πλοῦτος τῶν πολλῶν χαρισμάτων τῆς ἀδέσμευτης χάρις καὶ ἐνέργειας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἡ ὁποία οἰκοδομεῖ καὶ ἐμπλουτίζει τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας. Ὡστόσο, τὰ πολλὰ, οἱ κατὰ τόπους Ἐκκλησίαι, δὲν ἀντιτίθενται ἢ ἀλληλοαναιροῦνται, ἀλλὰ κοινωνοῦν καὶ συνέχονται ἀρμονικὰ, οἰκοδομώντας τὴν ἐνότητα μέσα ἀπὸ τὴν ποικιλία τους. Ὑπὸ αὐτὴ τὴν προοπτικὴ κάθε τοπικὴ Ἐκκλησία εἶναι ἡ «ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ», ἡ ὁποία παρεπιδημεῖ σὲ ἕνα συγκεκριμένο τόπο, καὶ ὅλες μαζί συγκροτοῦν τὴ μία ἀνά τὴν οἰκουμένη Ἐκκλησία, ὑπερβαίνοντας κάθε εἶδους διάκριση. Ἄλλωστε, ἡ κύρια ἀποστολή καὶ ὁ σκοπὸς τῆς Ἐκκλησίας εἶναι νὰ πορεύεται ἐμπνεόμενὴ διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διαρκῶς πρὸς τὸν διηρημένο κόσμον καὶ πρὸς τὸν διασπασμένο ἄνθρωπον, νὰ ἐντάσσει καὶ νὰ μεταμορφώνει καὶ τὸν κόσμον καὶ τὸν ἄνθρωπον σὲ τὸν κόλπον τῆς ἐν Χριστῷ κοινωνίας καὶ ἐνότητάς της.

Η Εκκλησία, όπως και η Βασιλεία προς την οποία πορεύεται, μολονότι είναι «έν τῷ κόσμῳ», «οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου» (Ιω. 18,36 17,11). Η ενότητα της Εκκλησίας έχει ορισμένες προϋποθέσεις. Η ενότητα της Εκκλησίας, ενόσω πορεύεται ακόμη στην ιστορία και είναι σε συνεχή φάση οικοδομής και αύξησης, δεν είναι μία συγκεχυμένη ή αφηρημένη κατάσταση. Στην Εκκλησία, παρά την ποικιλία και εθμική διαφορετικότητα των κατά τόπους Εκκλησιών, είναι δυνατόν να παρεισφρέουν διχογνωμίες, διαιρέσεις και σχίσματα, αιρέσεις και ποικίλες διαφοροποιήσεις, αναιρώντας την ενότητα της πίστης, της λατρείας και της ζωής της. Ο Παύλος εξ αφορμής σχισμάτων και προσωποληπτικών καταστάσεων με δραματικό τρόπο θέτει το ερώτημα, «μεμέρισται ὁ Χριστός; μὴ Παῦλος ἐσταυρώθη ὑπὲρ ὑμῶν; ἢ εἰς τὸ ὄνομα Παύλου ἐβαπτίσθητε;» (Α΄ Κορ. 1,13). Η Εκκλησία διαπίστωσε από πολύ νωρίς την αλλοίωση της εν Χριστῷ πίστεως και άρα της ενότητάς της με τις διάφορες ετεροδιδασκαλίες των δοκητῶν και των γνωστικῶν. Γι' αυτό οι αποστολικοί πατέρες, όπως ο Ερμάς, ο Ιγνάτιος Αντιοχείας, ο Ειρηναίος Λυώνος, ο Κυπριανός κ.ά., τονίζουν την ενότητα της Εκκλησίας με κέντρο τη Θεία Ευχαριστία και τον επίσκοπο ως κανονικό διάδοχο των αποστόλων, όχι απλώς στην τυπική διαδοχή και χειροτονία, αλλά ως σύμπτωση με την ίδια πίστη και εμπειρία των αποστόλων. Τόσο η Ευχαριστία όσο και ο επίσκοπος αποτελούν απτά, ορατά και συγκεκριμένα εχέγγυα της αποστολικής παράδοσης, συνέχειας και ενότητας της Εκκλησίας μέσα στην ιστορία. Η μεν Ευχαριστία ως πληρότητα του περιεχομένου της εν Χριστῷ πίστεως και ζωής, ο δε επίσκοπος ως πιστότητα στην αυθεντική ομολογία της αποστολικής πίστεως και μαρτυρίας. Εφόσον ένας είναι ο Χριστός, δεν μπορεί να υπάρχουν πολλά και διαφορετικά σώματα του Χριστού, πολλές και διαφορετικές Εκκλησίες. Ο Χριστός δεν διαιρείται, αλλά συγκαλεί τους πάντες στην ενότητα του ενός Σώματός του. Και με την επιφοίτηση του άλλου Παρακλήτου κατά την Πεντηκοστή, το Άγιο Πνεύμα «εἰς ενότητα πάντας ἐκάλεσε» (Κοντάκιο της Πεντηκοστής). Η διαφύλαξη της ενότητας είναι ένας διαρκής αγώνας που σχετίζεται με την ετοιμότητα και διάνοιξη των πιστῶν στη χάρη του Αγίου Πνεύματος. Για τον λόγο αυτό στα αιτήματα της Θείας Λειτουργίας οι πιστοί προτρέπονται μεταξύ άλλων να επιζητούν «τήν ενότητα τῆς πίστεως καί τήν κοινωνίαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος» και κατόπιν να αναφέρουν ευχαριστιακά «ἑαυτούς καί ἀλλήλους καί πᾶσαν τήν ζωήν ἡμῶν» στον Θεάνθρωπο Χριστό. Ένας είναι ο Χριστός, ένας ο ναός του Αγίου Πνεύματος, μία η αγία, καθολική και αποστολική Εκκλησία ως εικόνα που αντανακλά την ενότητα της Αγίας Τριάδος. Όπως ο Θεός και Πατήρ τόσο πολύ αγάπησε τον κόσμο, ώστε έστειλε τον μονογενή του Υιό για τη σωτηρία του (Ιω. 3,16), έτσι και ο Χριστός «ἠγάπησε τήν ἐκκλησίαν καί ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς» (Εφ. 5,25). Η διαίρεση της Εκκλησίας και η απώλεια της δογματικής, λειτουργικής και διοικητικής ενότητάς της αποτελεί διάβρωση της ενότητας του ίδιου του σώματος και δεν οφείλεται στη χριστοκεντρική υπόστασή της αλλά στις ανθρώπινες αδυναμίες και ατέλειες. Κατά τον Ιωάννη Δαμασκηνό, «ὁ γάρ μὴ κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας πιστεύων ἢ κοινωνῶν διὰ τῶν ἀτόπων ἔργων τῷ Διαβόλῳ ἄπιστός ἐστιν» (Εκδοσις, 83,PG 94,1128). Τόσο η ενότητα όσο και η διαίρεση είναι ορατές και πραγματικές καταστάσεις στη ζωή της Εκκλησίας. Η αντίληψη της Εκκλησίας ως ορατής και ως αόρατης και κατόπιν η θεώρηση της ενότητας μόνο στην αόρατη, μυστηριακή ή μυστική πλευρά της και αντίστοιχα η αναγνώριση της ορατής όψης της Εκκλησίας κατ' ανάγκην ως διηρημένης πραγματικότητας αποξενωμένων και εντελῶς διαφορετικῶν μερῶν, δεν εκφράζει παντελῶς την αρχαία παράδοση της Εκκλησίας ούτε ασφαλῶς και τη γνήσια και αυθεντική συνέχεια της μέσα στον χρόνο και στην ιστορία μέχρι σήμερα. Η περίφημη θεωρία των κλάδων περί Εκκλησίας (Branch Church Theory), η οποία διαμορφώθηκε στην αγγλικανική Κίνηση της Οξφόρδης τον

19ο αι., αποδέχεται την υφιστάμενη διαίρεση των χριστιανικών παραδόσεων ως κλάδων του ενός δένδρου και παραπέμπει στην ενότητα μιας υποτιθέμενης αόρατης Εκκλησίας. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή καμία ιστορική Εκκλησία δεν μπορεί να θεωρηθεί ως η «μία, αγία, καθολική και αποστολική Εκκλησία», καθόσον η αρχική ενότητα έχει πλέον διασπαστεί σε κλάδους και κάθε μία έχει απλώς μέρος της παράδοσης της αρχαίας Εκκλησίας και όλες μαζί οδηγούν πίσω στην ενιαία αυτή Εκκλησία. Είναι χαρακτηριστικό ότι η ενότητα και εδώ θεωρείται ως κάτι ιδανικό που υπήρχε στο παρελθόν και το οποίο πλέον χάθηκε. Αντίθετα, η νεότερη οικουμενική κίνηση, παρά το γεγονός ότι χρησιμοποίησε εν μέρει τη θεωρία αυτή, εντούτοις βλέπει την ενότητα ως μία εντελώς ιστορική διαδικασία και εξέλιξη σε μία δυναμική πορεία διαλόγου προς το μέλλον. Κατά την ορθόδοξη θεώρηση, δεν υπάρχουν πολλές Εκκλησίες, αλλά πολλές τοπικές Εκκλησίες. Η καθολική Εκκλησία είναι μία και μοναδική, δεν μπορεί να μερίζεται σε κλάδους, όπως δεν μπορεί να μερίζεται και η κεφαλή της που είναι ο ένας Χριστός. Ωστόσο, είναι δυνατό να υπεισέρχονται πλάνες, διαιρέσεις και σχίσματα και να διαβρώνεται και να τραυματίζεται η ιστορική και ανθρώπινη έκφραση της ενότητας της μίας Εκκλησίας. Η εμπειρία της διαίρεσης δεν χρειάζεται να οδηγεί σε μεγαλύτερη αδιαφορία και αποξένωση, αλλά να ενεργοποιεί την ευθύνη και τη μέριμνα όλων των διηρημένων Χριστιανών να αναζητήσουν νέους και σύγχρονους τρόπους στον διαχριστιανικό θεολογικό διάλογο για τη συμφιλίωση και την ανάκτηση του συνδέσμου της ειρήνης και της πλήρους ενότητας στην πίστη, στη λατρεία και στη ζωή της «μίας, αγίας, καθολικής και αποστολικής Εκκλησίας».

Σύμφωνα με το Σύμβολο της Πίστεως, όλα τα γνωρίσματα της Εκκλησίας είναι αλληλένδετα και αχώριστα. Η ενότητα της Εκκλησίας είναι στενά συνδεδεμένη με την καθολικότητά της. Όπως ακριβώς η ενότητα της τοπικής Εκκλησίας θεμελιώνεται στην υπό τον επίσκοπο Ευχαριστία και περιλαμβάνει όλες τις κατά τόπους Εκκλησίες, οι οποίες συμπίπτουν μεταξύ τους ως εφαιπτόμενοι κύκλοι, παρόμοια και η καθολικότητα της Εκκλησίας εκκινεί από την εκκλησιολογική πληρότητα των κατά τόπους καθολικών Εκκλησιών και αναπτύσσεται ως καθολικότητα της μίας ανά την οικουμένη Εκκλησίας. Κάθε μία τοπική Εκκλησία, π.χ. «ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ ἡ οὖσα ἐν Κορίνθῳ» (Β΄ Κορ. 1,1) είναι μία πλήρης και καθολική Εκκλησία και όλες μαζί αποτελούν τη μία ανά την οικουμένη καθολική Εκκλησία, «ἥτις ἐστὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ, τὸ πλήρωμα τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου» (Εφ. 1,23). Με αυτή τη σημασία χρησιμοποιήθηκε ο όρος «καθολική εκκλησία» από τον Ιγνάτιο Αντιοχείας και συνδέθηκε με την τέλεση της υπό τον επίσκοπο Ευχαριστίας: «ἐκείνη βεβαία εὐχαριστία ἡγείσθω, ἡ ὑπὸ ἐπίσκοπον οὖσα ἢ ᾧ ἂν αὐτὸς ἐπιτρέψῃ. ὅπου ἂν φανῆ ὁ ἐπίσκοπος, ἐκεῖ τὸ πλῆθος ἦτω, ὡσπερ ὅπου ἂν ᾗ Ἰησοῦς Χριστός, ἐκεῖ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία» (Προς Σμυρναίους 8). Το ίδιο ακριβώς δηλώνεται και στο αρχαιότερο μαρτυρολόγιο, στο Μαρτύριο του αγίου Πολυκάρπου Σμύρνης, όπου «ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ ἡ παροικοῦσα Σμύρναν» απευθύνεται «τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ τῇ παροικούσῃ ἐν Φιλομηλίῳ καὶ πάσαις ταῖς κατὰ πάντα τόπον τῆς ἀγίας καὶ καθολικῆς ἐκκλησίας παροικίαις» (Μαρτύριον Πολυκάρπου 1). Άλλωστε, προηγείται η τοπική υπό τον επίσκοπο ευχαριστιακή σύναξη ως Εκκλησία ενός συγκεκριμένου τόπου, π.χ. η πρώτη Εκκλησία των Ιεροσολύμων και κάθε αποστολική Εκκλησία, η οποία με το έργο της ιεραποστολής ανοίχθηκε προς την οικουμένη και έτσι ιδρύθηκαν πολλές τοπικές Εκκλησίες ανά την οικουμένη. Είναι χαρακτηριστικό ότι η Ανατολή, όπως ακριβώς στο τριαδικό δόγμα, προσέρχεται στην ενότητα και καθολικότητα της «μίας, αγίας, καθολικής και αποστολικής εκκλησίας», εκκινώντας από την πληρότητα και καθολικότητα της συγκεκριμένης τοπικής Εκκλησίας. Η Δύση, έχοντας μία περισσότερο

οργανωτικά συγκεντρωτική και γεωγραφική αντίληψη της ενότητας και καθολικότητας, εκκινεί πρώτα από τη μία ανά την οικουμένη Εκκλησία και κατόπιν οδηγείται στην τοπική Εκκλησία. Προκύπτει, συνεπώς, το ερώτημα για το τι ακριβώς είναι η καθολικότητα στην εκκλησιολογία. Είναι μόνον η ποιοτική διάσταση της καθ' όλου πληρότητας μιας τοπικής Εκκλησίας; Είναι μόνον η διάσταση της γεωγραφικής επέκτασης της Εκκλησίας σε όλη την οικουμένη ή ακόμη και του αριθμητικού πλήθους των πιστών; Μήπως ορθότερα και οι δύο αυτές όψεις της καθολικότητας συνυπάρχουν οργανικά, όπως ακριβώς και στην περίπτωση της ενότητας της τοπικής και της παγκόσμιας Εκκλησίας. Η καθολικότητα ως εκκλησιολογική πληρότητα ήταν παρούσα ήδη από το γεγονός της Πεντηκοστής. Ως πνευματολογικό γεγονός, δεν εξαρτάται από τις ανθρώπινες καταστάσεις και δυνατότητες. Γι' αυτό και η Εκκλησία δεν έπαψε να ζει την καθολικότητά της ακόμη και στις πιο δύσκολες ιστορικές περιόδους, όπως κατά τον 2ο-3ο αι. με την εξάπλωση του γνωστικισμού ή κατά τον 4ο αι. με την τεράστια κρίση του αρειανισμού. Ένα μόνο κριτήριο υπάρχει για την καθολικότητα της Εκκλησίας και αυτό είναι η εν Πνεύματι παρουσία του Χριστού: «ὅπου ἂν ᾦ Ἰησοῦς Χριστός, ἐκεῖ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία». Πράγματι, η αρχαία Εκκλησία δεν έμεινε προσκολλημένη σε μία τοπική παράδοση, δεν κλείστηκε στην αποσπασματικότητα ή στην αποκλειστικότητα του μέρους, αλλά από τον συγκεκριμένο τόπο μιας ευχαριστιακής σύναξης διάνοιγε τη συμπαντική προοπτική της πρόσληψης και σωτηρίας ολόκληρου του κόσμου και της ανθρωπότητας. Η Εκκλησία στην Ευχαριστία προσλαμβάνει παγκόσμιες διαστάσεις, γίνεται ο «κόσμος τοῦ κόσμου», επειδή ο Χριστός σαρκώθηκε «ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς καὶ σωτηρίας». Καθώς επισημαίνει ο Γρηγόριος Νύσσης, «κόσμου γὰρ κτίσις ἐστὶν ἡ τῆς Ἐκκλησίας κατασκευή». Όπως ακριβώς δείχνει ο άγιος Μάξιμος στο ευχαριστιακό υπόμνημά του με τον τίτλο «Μυσταγωγία», η κοσμική αυτή διάσταση δεν είναι υπόθεση απλώς της γεωγραφικής επέκτασης της Εκκλησίας «ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς» (Πρ. 1,8), αλλά κυρίως της ευχαριστιακής πρόσληψης και αναφοράς του κόσμου όλου μέσα στον χώρο και στον χρόνο. Η Εκκλησία κατά την ευχαριστιακή της συγκρότηση «εἰκὼν ἐστὶ καὶ τύπος Θεοῦ», αλλά και «τοῦ σύμπαντος κόσμου» και του «ὄλου ἀνθρώπου». Η Εκκλησία ζει την καθολικότητα σε όλες τις πτυχές της, και στην τοπική και στην οικουμενική και στην κοσμική διάσταση ως πρόσληψη και ανακεφαλαίωση της δημιουργίας πρωτίστως και κυρίως, κατά την ευχαριστιακή της συγκρότηση. Η διάσταση αυτή μοιάζει να ατονεί τόσο στην πυραμιδική εκκλησιολογία του παγκόσμιου υπό τον πάπα καθιδρύματος όσο και στην αντίληψη της αυτάρκειας και της αποξένωσης που καλλιεργούν ορισμένες τοπικές Εκκλησίες, οι οποίες εναγκαλίζονται τόσο στενά την τοπικότητα και την εθνοφυλετική τους συγκρότηση, ώστε αρνούνται ή υπονομεύουν τον οικουμενικό, υπερεθνικό και πανανθρώπινο χαρακτήρα της Εκκλησίας. Η προσκόλληση των κατά τόπους Εκκλησιών στο ιστορικό παρελθόν και η συντήρηση των ηθών και των εθίμων είναι δυνατό να εγκλωβίζει τον βίο των πιστών στα ποικίλα σχήματα του ιστορικού παρελθόντος και να λειτουργεί περισσότερο ως καταφύγιο εθνικών αναμνήσεων και ιδεών. Ο κίνδυνος εργαλειοποίησης της Εκκλησίας και η στενή υπαγωγή της στο κράτος είναι σε αυτή την περίπτωση πολύ πιθανός. Μολονότι η περίφημη ορθόδοξη συνοδική καταδίκη της αίρεσης του εθνοφυλετισμού το 1872, με αφορμή το βουλγαρικό σχίσμα, μοιάζει να αποκρυσταλλώνει την αντινομία μεταξύ Ορθοδοξίας και εθνικισμού, ωστόσο οι ιστορικές περιπέτειες των Ορθοδόξων ως τις μέρες μας έδειξαν ότι η οικουμενικότητα είναι και παραμένει περισσότερο εκκλησιολογικό αίτημα και άθλημα παρά ιστορικό απλώς κεκτημένο.

Τέλος, όπως η ενότητα, έτσι και η καθολικότητα σχετίζεται με την αυθεντικότητα της πίστης, της λατρείας και της ζωής της Εκκλησίας. Σύμφωνα με την περίφημη διατύπωση του Βικέντιου επισκόπου Λερίνου, η καθολικότητα σχετίζεται εν τέλει με τη συνοχή, ταυτότητα και συνέχεια της αποστολικής και εκκλησιαστικής παράδοσης μέσα στον χώρο και στον χρόνο: «Quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est» («ὅ,τι πάντοτε, πανταχοῦ καὶ ὑπὸ πάντων ἐπίστεύθη»). Συνεπώς, η καθολικότητα αναφέρεται στην ακεραιότητα της αλήθειας και της ορθοδοξίας της πίστης, πέρα από τις κατά καιρούς αιρετικές αλλοιώσεις και προσβολές της. Όπως θα δούμε στη συνέχεια, η ορθοδοξία της πίστης υπήρξε εξ αρχῆς το σταθερό, αμετάβλητο και συνεκτικό θεμέλιο της «μίας, αγίας, καθολικής και αποστολικής εκκλησίας».

Τα όρια της Εκκλησίας

Το κριτήριο της ορθοδοξίας στην πίστη της Εκκλησίας

Ο άγιος Ειρηναίος Λυώνος, αντιμετωπίζοντας τον 2ο αι. την πολυδαίδαλη και διαρκική αίρεση του γνωστικισμού, η οποία κυριολεκτικά σάρωσε την Εκκλησία επί δύο και πλέον αιώνες, προέβαλε την αποστολική παράδοση, όπως διαθλάται μέσα από τον πνευματολογικό και ευχαριστιακό παράγοντα, ως κριτήριο αλήθειας και ορθοδοξίας της αποστολικής Εκκλησίας. Η πίστη της Εκκλησίας δεν είναι μία αφηρημένη και θεωρητική διδασκαλία, αλλά στηρίζεται σε ιστορικά γεγονότα της κοινότητας του λαού του Θεού. Συνεπώς, είναι μία θεολογία γεγονότων και όχι μία οποιαδήποτε θεωρητική διδασκαλία. Η αποστολική παράδοση είναι το κατεξοχήν στοιχείο της κοινότητας που εκφράζει την αλήθεια της ζωής της Εκκλησίας. Η ερμηνευτική αυτή μέθοδος του Ειρηναίου συνεχίστηκε αδιάκοπα και αναπτύχθηκε περαιτέρω στην παράδοση των Ελλήνων Πατέρων της Εκκλησίας. Οι Πατέρες θεολογούν πάντοτε υπομνηματίζοντας τα βιβλικά γεγονότα πάνω στα οποία θεμελιώνεται η πίστη, η λατρεία και η ζωή της Εκκλησίας. Η πίστη έχει μακρά ιστορική διαδρομή ξεκινώντας από την Παλαιά Διαθήκη, κορυφώνεται στο πρόσωπο και στο έργο του Χριστού και ακολούθως καταλήγει στη ζωή της Εκκλησίας. Ο Έλληνας Πατέρας της Εκκλησίας, μολοντί αναλύουν λεπτομερώς τα βιβλικά κείμενα, δεν εγκλωβίζονται στο γράμμα τους, αλλά ανοίγονται στο νόημα και στο βαθύτερο πνεύμα τους, συνδέοντας έτσι τη θεολογία με τη λειτουργική και ασκητική εμπειρία της Εκκλησίας στη γλώσσα και στην περιρρέουσα ατμόσφαιρα της εποχής. Η θεολογία της Αγίας Τριάδος και η εν Χριστώ οικονομία της σωτηρίας, η οποία συνεχίζεται δια του Αγίου Πνεύματος στη ζωή της Εκκλησίας καθ' οδόν προς τα έσχατα της Βασιλείας, δεν αποτελούν αφηρημένες ιδεολογικές κατασκευές ή παραλλαγές ιουδαϊκών, ανατολικών και αρχαιοελληνικών παραδόσεων, αλλά έκφραση της πίστης και εμπειρίας ενός ολόκληρου κοινού σώματος, καθώς πορεύεται μέσα στην κτίση και στην ιστορία. Παρά το γεγονός ότι η Εκκλησία αποδεχόταν πλήρως τις ιουδαϊκές ρίζες της, εντούτοις αναμετρήθηκε σκληρά με τον Ιουδαϊσμό, όπως και με μία σειρά αιρέσεων που ξεπήδησαν από την ιουδαϊκή μήτρα και παράδοση. Πέρα ασφαλώς από τα ίδια τα κείμενα της Καινής Διαθήκης, οι πρώτοι λόγοι και απολογητές της Εκκλησίας, εκθέτουν την πίστη και εμπειρία της Εκκλησίας κυρίως έναντι του Ιουδαϊσμού και της νομικής πτωχείας και αποκλειστικότητάς του. Το ίδιο ακριβώς θα συμβεί και με τον Ελληνισμό, παρά το γεγονός ότι η Εκκλησία ήδη από τον 2ο-3ο αι. αρχίζει να προσλαμβάνει και να αφομοιώνει εκλεκτικά όχι μόνο την ορολογία, αλλά και την ίδια την ερωτηματοθεσία της αρχαιοελληνικής

φιλοσοφίας. Μολονότι οι κύριες αιρέσεις από τον 4ο αι., οι οποίες αφορούν μάλιστα το τριαδικό και το χριστολογικό δόγμα της Εκκλησίας, προέρχονται από τη μήτρα του Ελληνισμού, μολονότι το όνομα των «Ελλήνων» είναι συνώνυμο της ειδωλολατρίας, η πατερική θεολογία δεν έπαψε να αποδομεί την παγανιστική ειδωλολατρία και συνάμα να συνομιλεί και να προσλαμβάνει κριτικά τις πολιτισμικές κατακτήσεις της αρχαιοελληνικής παιδείας και παράδοσης. Έτσι, η Εκκλησία βγήκε μεν από την ιστορική μήτρα του Ιουδαϊσμού, αλλά ο Ιουδαϊσμός εκπλήρωσε τον σκοπό του με την έλευση του Χριστού. Αυτή η θεώρηση οδήγησε την αρχαία Εκκλησία να ισχυριστεί με τα λόγια του Ιγνατίου Αντιοχείας ότι «ὁ γὰρ Χριστιανισμὸς οὐκ εἰς Ἰουδαϊσμὸν ἐπίστευσεν, ἀλλ' Ἰουδαϊσμός εἰς Χριστιανισμὸν». Τηρουμένων των αναλογιών, ο Νίκος Ματσούκας θεωρεί ότι το ίδιο ισχύει και για τη σχέση του Χριστιανισμού με τον Ελληνισμό. Παρόμοια και ο π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ και ο Ιωάννης Ζηζιούλας θεωρούν ότι κατά τη συνάντηση των δύο αυτών κόσμων δεν συνέβη αίφνης ένας εξελληνισμός του Χριστιανισμού, αλλά ο σταδιακός εκχριστιανισμός του Ελληνισμού. Πράγματι, η σύγκρουση και η αντιπαράθεση οδήγησε σταδιακά σε μία εκπληκτική θεολογική και πολιτισμική σύνθεση με βασικές συνιστώσες τον Χριστιανισμό και τον Ελληνισμό. Από τη γόνιμη συνάντηση της ελληνικής σκέψης με τη βιβλική πίστη και ζωή της Εκκλησίας διαμορφώθηκαν νέες θεωρήσεις στην κατανόηση του Θεού, του κόσμου, του ανθρώπου, της ιστορίας, κ.λπ. Από τη σκοπιά της ιστορίας της σκέψης και του πολιτισμού, επρόκειτο για μία νέα οντολογία, την οποία επεξεργάστηκαν οι Έλληνες Πατέρες της Εκκλησίας ως επέκταση και ανανέωση της αρχαιοελληνικής φιλοσοφίας, ως θετική ανταπόκριση στη φιλοσοφική πρόκληση του Ελληνισμού. Τα δόγματα της Εκκλησίας ως περιεκτική διατύπωση της αλήθειας της Αγίας Γραφής για τον Θεό, τον κόσμο και τον άνθρωπο είναι ακατανόητα δίχως τη γλώσσα της ελληνικής φιλοσοφίας.

Ο πρώτος εκκλησιαστικός συγγραφέας που έθεσε συγκροτημένα το κριτήριο της αλήθειας ως προς την πίστη της Εκκλησίας υπήρξε ο Μικρασιάτης Ειρηναίος επίσκοπος Λυώνος. Η αποστολική παράδοση και η ίδρυση των κατά τόπους αποστολικών και καθολικών Εκκλησιών ήταν για τον Ειρηναίο, καθώς και για όλη την αρχαία Εκκλησία, ένα συγκεκριμένο και θαυμαστό γεγονός της δράσης του Θεού στην ιστορία της σωτηρίας. «Στην Εκκλησία ο Θεός τοποθέτησε τους Αποστόλους, τους προφήτες και τους διδασκάλους και όλη την υπόλοιπη ενέργεια του Αγίου Πνεύματος. Από το Πνεύμα αυτό, λοιπόν, αποκλείονται όλοι εκείνοι που αρνούμενοι να προστρέξουν στην Εκκλησία, στερούν τον εαυτό τους από τη ζωή, με τα σφαλερά δόγματά τους και τις ανήθικες πράξεις τους. Διότι εκεί που είναι η Εκκλησία, εκεί είναι και το Πνεύμα του Θεού· και εκεί που είναι το Πνεύμα του Θεού, εκεί είναι η Εκκλησία και κάθε χάρισμα. Και το Πνεύμα είναι η Αλήθεια. Γι' αυτόν τον λόγο όσοι δεν λαμβάνουν το Άγιο Πνεύμα, ούτε ανατρέφονται στη ζωή από τους μαστούς της μητέρας, ούτε απολαμβάνουν την πλουσιότατη πηγή που προέρχεται από το σώμα του Χριστού». Είναι σαφές ότι η καθολικότητα ως εκκλησιολογική πληρότητα σχετίζεται με την ορθότητα της πίστης, προέρχεται από τη χάρη του Αγίου Πνεύματος, η οποία εμπνέει και ενεργεί στην Εκκλησία κάθε αποστολική και λειτουργική διακονία. Η Εκκλησία ως Σώμα Χριστού τρέφει μυστηριακά και χαρισματικά τα μέλη της. Η ορθοδοξία, λοιπόν, δεν είναι υπόθεση ιδεολογικής καθαρότητας ή διδασκαλία μιας ανιστορικής «γνώσης», αλλά πρωτίστως ζήτημα χαρισματικής κοινωνίας με το Σώμα του Χριστού ως «χαρακτηριστικό γνώρισμα του Σώματος του Χριστού», όπως παραδόθηκε από τους αποστόλους μέσω των επισκόπων στις κατά τόπους Εκκλησίες (Έλεγχος, Δ, 23,8). Η δε αποστολική διαδοχή νοείται ως αποστολική παράδοση της πίστης από γενιά σε γενιά, από κοινότητα σε κοινότητα, ως αληθής και όχι

«ψευδώνυμη» γνώση. Όπως μία είναι η Εκκλησία, μία είναι η Ευχαριστία και η πίστη της. Η μία αυτή πίστη είναι ο κανόνας και το κήρυγμα της αληθείας, ο οποίος ομολογείται και παραλαμβάνεται στην Εκκλησία δια του βαπτίσματος, βεβαιώνεται και διδάσκεται με τη χαρισματική και διδακτική αυθεντία των επισκόπων. Πρόκειται για το περίφημο «χάρισμα της αληθείας» (charisma veritatis), που μεταδίδεται δια της χαρισματικής διαδοχής των επισκόπων, οι οποίοι προΐστανται στις κατεχοχήν χαρισματικές και λειτουργικές πράξεις του βαπτίσματος και της Ευχαριστίας. Αλλά η αποστολική διαδοχή εκπληρώνεται μέσω της Ευχαριστίας και της ορθής πίστεως. «Ἡμῖν δὲ σύμφωνος τῇ γνώμῃ ἡ εὐχαριστία καὶ ἡ εὐχαριστία βεβαιοῖ τὴν γνώμην» (Ἐλεγχος, Δ',18). Το περιεχόμενο της πίστεως εδράζεται και ανακεφαλαιώνεται στην υπέρ της σωτηρίας του κόσμου και του ανθρώπου ένσαρκη οικονομία του Χριστού, όπως βιώνεται στο μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας. Αντίθετα, η διδασκαλία των αιρετικών δεν αντιτίθεται απλώς στο χριστολογικό και τριαδολογικό δόγμα, αλλά αναιρεί την κοινωνία και ένωση του ανθρώπου με τη ζωή του Θεού, η οποία θεμελιώνεται στην ενανθρώπιση του Υιού και στην κοινωνία του Αγίου Πνεύματος. Η ορθοδοξία της πίστεως υπάρχει μόνο στην Εκκλησία, η οποία συγκροτείται ως ευχαριστιακή κοινότητα και αποτελεί το ένα σώμα του Χριστού. Συνεπώς, η ορθοδοξία της πίστεως υπάρχει στην Εκκλησία, η οποία ταυτίζεται με την Ευχαριστία. Δια της Ευχαριστίας η πίστη δεν είναι απλώς θεωρητική διδασκαλία αλλά ζωή και κοινωνία με το σώμα και το αίμα του Χριστού. Η πίστη της Εκκλησίας, η οποία συνδέεται με την αποστολικότητα ως «βέβαιο χάρισμα της αληθείας» (charisma veritatis certum) (Ἐλεγχος, 4,26,2, PG 7, 1053C) βιώνεται και εκφράζεται με την Ευχαριστία και δια της Ευχαριστίας σημαίνεται και εκφράζεται η Εκκλησία, όπως θα πει δώδεκα αιώνες αργότερα ο Νικόλαος Καβάσιλας.

Η έκφραση της ενότητας της Εκκλησίας δια του επισκόπου στη Θεία Ευχαριστία

Εξ αφορμής της Θείας Ευχαριστίας ως συλλειτουργίας κατά τη σύνοδο των επισκόπων μιας περιφέρειας, ετέθη αυτομάτως και το ζήτημα του προεδρεύοντος σε αυτήν. Από το ευχαριστιακό και συνοδικό αυτό γεγονός προέκυψε και το λειτούργημα του πρώτου στον συνοδικό θεσμό, διαμορφώνοντας την όλη διοικητική άρθρωση και οργανωτική δομή της Εκκλησίας. Έτσι σταδιακά δρομολογήθηκαν νέες μορφές στην έκφραση της ενότητας των τοπικών Εκκλησιών, από το μητροπολιτικό σύστημα, τις εξαρχίες, τα πατριαρχεία, τις οικουμενικές συνόδους, τον θεσμό της Πενταρχίας ως τις σύγχρονες αυτοκέφαλες Ορθόδοξες Εκκλησίες.

Εξάπαντος, το επισκοπικό λειτούργημα του πρώτου και η στερέωση της συνοδικής δομής της Εκκλησίας δεν αντιπροσωπεύουν φαινόμενα προσαρμογής στους πολιτικούς και δημόσιους τύπους, αλλά πηγάζουν κατευθείαν από εκκλησιολογικές αρχές και προϋποθέσεις. Δεν συμβαίνει, όμως, το ίδιο με τη διαμόρφωση και ένταξη των τοπικών Εκκλησιών στα ευρύτερα γεωπολιτικά όρια των μητροπόλεων, εξαρχιών, πατριαρχείων ή και αυτοκεφάλων Εκκλησιών, που ακολουθούν και προσαρμόζονται στις εκάστοτε πολιτικοϊστορικές συνθήκες. Εδώ εντάσσονται επίσης και τα λεγόμενα *πρεσβεία τιμής* και *τάξεως* των προκαθημένων των κατά τόπους Εκκλησιών, ενώ όλοι οι επίσκοποι, πέρα από τα *πρωτεία τιμής*, κατά την ιερωσύνη τους είναι παντελώς ίσοι μεταξύ τους, όπως άλλωστε και οι κατά τόπους καθολικές Εκκλησίες, στις οποίες προΐστανται.

Ο 34ος αποστολικός κανόνας συνοψίζει τη σημασία του συνοδικού θεσμού ως γεγονότος κοινωνίας των τοπικών Εκκλησιών και αναδεικνύει το λειτούργημα του πρώτου όχι ως καθυπόταξη, αλλά ως σχέση συναρμογής στο πλαίσιο της αμοιβαιότητας και

αλληλεξάρτησης με τους άλλους επισκόπους. «Οι επίσκοποι καθενός έθνους πρέπει να αναγνωρίζουν τον μεταξύ τους πρώτο και να τον θεωρούν ως κεφαλή τους και τίποτε περιττό να μην πράττουν δίχως τη συγκατάθεση εκείνου. Να πράττει καθένας μόνον εκείνα που αφορούν στην επαρχία του και στα περίχωρά της. Αλλά και ο πρώτος τίποτε να μην πράττει δίχως τη συγκατάθεση όλων των επισκόπων. Κατ' αυτό τον τρόπο θα υπάρχει ομόνοια και θα δοξάζεται ο Θεός δια του Κυρίου εν Πνεύματι». Ο πρώτος ως κεφαλή δεν είναι απόλυτος μονάρχης. Γι' αυτό και τίποτε δεν πράττει δίχως τη συγκατάθεση των άλλων, αλλά και οι υπόλοιποι επίσκοποι δεν προβαίνουν δίχως τον πρώτο σε ενέργειες που αφορούν όχι απλώς τη δική τους επισκοπή, αλλά και τις άλλες τοπικές Εκκλησίες.

Η διοίκηση της Εκκλησίας, λοιπόν, συνιστά και τον τρόπο έκφρασης της αλήθειας και ενότητάς της. Συνεπώς, η σύνοδος δεν είναι υπεράνω των τοπικών Εκκλησιών ή των επισκόπων, αλλά αποτελεί ακριβώς έκφραση της κοινωνίας, συναίνεσης και ενότητάς τους. Το αντίθετο θα σήμαινε την ύπαρξη μιας πυραμιδοειδούς, έστω και συνοδικής, παγκόσμιας οργάνωσης, το συλλογικό υποκατάστατο ενός οικουμενικού υπερεπισκόπου.

Κάθε επίσκοπος, είτε μητροπολίτης είτε πατριάρχης, είναι πάνω από όλα προεστώς της Ευχαριστίας που προσκομίζει στη σύνοδο τη μαρτυρία και εμπειρία του λαϊκού σώματος της ευχαριστιακής του συνάξεως ως αλήθεια της καθολικής Εκκλησίας. Γι' αυτό και υφίσταται ισοτιμία ψήφου και γνώμης όλων των επισκόπων, με μόνη διαφορά την πρωτοκαθεδρία. Κάθε επίσκοπος μιας τοπικής Εκκλησίας μετέχει στη σύνοδο ή εάν τούτο είναι αδύνατο, συγκατατίθεται με τις αποφάσεις της για να μην είναι ξένες ως προς την κοινότητά του οι συνοδικές πράξεις, οι οποίες οπωσδήποτε υπόκεινται στη διαδικασία ελεύθερης αποδοχής από τις κατά τόπους Εκκλησίες.

Η αίρεση ως έκπτωση από την ενότητα και την καθολικότητα της Εκκλησίας

«Οί Προφήται ως είδον, οί Απόστολοι ως έδίδαξαν, ή Έκκλησία ως παρέλαβεν, οί Διδάσκαλοι ως έδογμάτισαν, ή Οίκουμένη ως συμπεφώνηκεν, ή χάρις ως έλαμψεν, ή αλήθεια ως αποδέδεικται, τò ψευδος ως άπελήλαται, ή σοφία ως έπαρρησιάσατο, ό Χριστός ως έβράβευσεν. Ούτω φρονοῦμεν, ούτω λαλοῦμεν, ούτω κηρύσσομεν Χριστόν τόν αληθινόν Θεόν ήμῶν, καί τούς Αυτόῦ Αγίους έν λόγοις τιμῶντες, έν συγγραφαίς, έν νοήμασιν, έν θυσίαις, έν ναοίς, έν εικονίσμασι, τόν μέν ως Θεόν καί Δεσπότην προσκυνοῦντες καί σέβοντες, τούς δέ διό τόν κοινόν Δεσπότην ως Αυτόῦ γνησίους θεράποντας τιμῶντες καί τήν κατά σχέσιν προσκύνησιν άπονέμονες. Αὔτη ή πίστις τῶν Άποστόλων, αὔτη ή πίστις τῶν Πατέρων, αὔτη ή πίστις τῶν Όρθοδόξων, αὔτη ή πίστις τήν Οίκουμένην έστήριξεν». Η πατερική θεολογία και οι τοπικές και οικουμενικές σύνοδοι, αντιμετωπίζοντας πλήθος ανυποχώρητων αιρέσεων και ετεροδιδασκαλιών, ιουδαϊκών, ελληνοιστικών και ανατολικών διαρχικών ή άλλων φιλοσοφικών συστημάτων, δεν έπαψαν να τονίζουν την οικουμενική διάσταση και καθολικότητα της Εκκλησίας, πέρα από κάθε είδους αποκλειστικότητα ή τοπική έκφραση και θεολογική τάση. Η οικουμενικότητα αυτή έδινε τέτοια δημιουργική δύναμη στην Εκκλησία, ώστε διαρκώς να προσλαμβάνει και να μεταμορφώνει λαούς, πολιτισμούς, γλώσσες, έθνη και παραδόσεις, σεβόμενη πάντοτε την ποικιλία και τη διαφορά της έκφρασης, συναρμόζοντας, όμως, κάθε ετερότητα στην εν Χριστώ ενότητα και καθολικότητα της πίστης της. Την ενότητα και οικουμενικότητα αυτή μαρτυρεί η πατερική σκέψη, η οποία παρά την ποικιλία των σχολών και των ρευμάτων, αλλά και τον πλούτο της θεολογικής έκφρασής της, συγκλίνει με θαυμαστό τρόπο στην ενιαία θεολογική ερμηνεία των δογμάτων της Εκκλησίας. Οι Πατέρες εξέφρασαν «έν μέσω τῆς Έκκλησίας, μέλος έναρμόνιον

θεολογίας», ασκώντας πάντοτε όχι απλώς μία διανοητική και σχολαία θεολογία, αλλά μία σαρκωμένη ποιμαντική θεολογία με σταθερή έγνοια για την ενότητα της πίστης, της λατρείας και της ζωής της Εκκλησίας. Το τριαδικό, το χριστολογικό ή το πνευματολογικό δόγμα και οι διάφορες πτυχές και επεκτάσεις του δεν ήταν μία ιστορικοφιλολογική ή απλώς ακαδημαϊκή συζήτηση, αλλά η βάση και το θεμέλιο ύπαρξης και ζωής της Εκκλησίας μέσα στην ιστορία και κατά συνέπεια η ελπίδα για τη σωτηρία του κόσμου και του ανθρώπου.

Ήδη από τα τέλη του 1ου αι., όπως μαρτυρεί το κατά Ιωάννην ευαγγέλιο, άρχισε η προσπάθεια διάβρωσης και παραχάραξης της αλήθειας της εκκλησιαστικής πίστης και η εμφάνιση νέων διδασκαλιών μεταξύ διαφόρων ομάδων, αρχής γενομένης με τη συγγραφή απόκρυφων βιβλίων. Μέσα από την παράξενη μίξη ορισμένων παραφυάδων του Ιουδαϊσμού και του Ελληνισμού θα αναδυθεί το ρεύμα του γνωστικισμού, το οποίο αναστάτωσε την αρχαία Εκκλησία κυρίως κατά τον 2^ο και 3^ο αι. και απέβη η μήτρα από την οποία προέκυψαν και πολλές άλλες αιρέσεις. Όπως επισημαίνει ο Ειρηναίος Λυώνος, η αίρεση του γνωστικισμού «λύει τὰ μέλη τῆς ἀληθείας» και αρνείται την ιστορικότητα της παράδοσης. Επιλέγοντας μέρος της πίστης, η αίρεση καταλύει και διαβρώνει την ενότητα, την καθολικότητα και την αποστολικότητά της. Η εκκλησιαστική ιστορία είναι γεμάτη από βίαιες, αποτρόπαιες και φρικιαστικές ενέργειες. Όταν διασπάται η ενότητα της Εκκλησίας, τότε αίφνης δρουν ανεξέλεγκτα ατομικά πάθη και συμβαίνουν φανατικές και μισαλλόδοξες πράξεις από όλες τις αντιμαχόμενες παρατάξεις. Η φοβερή αυτή εμπειρία και η ποιμαντική μέριμνα οδήγησε την Εκκλησία να ενσωματώσει στην ευχαριστιακή της προσευχή την ακόλουθη ευχή του Μεγάλου Βασιλείου: «Μνήσθητι, Κύριε, πάσης Ἐπισκοπῆς Ὁρθοδόξων, τῶν ὀρθοτομούντων τὸν λόγον τῆς σῆς ἀληθείας... παῦσον τὰ σχίσματα τῶν Ἐκκλησιῶν, σβέσον τὰ φρυάγματα τῶν ἔθνῶν, τὰς τῶν αἱρέσεων ἐπαναστάσεις ταχέως κατάλυσσον, τῆ δυνάμει τοῦ Ἁγίου σου Πνεύματος». Εν τέλει, η αίρεση διαρρηγνύει τον δεσμό με την παράδοση της Εκκλησίας, διαβρώνει την ενότητα και τον σύνδεσμο ζωής και αγάπης της εκκλησιαστικής κοινότητας, εφόσον εκφράζει κάτι εντελώς καινούργιο και ασυμβίβαστο σε σχέση με την Αγία Γραφή, την αποστολική και μεταποστολική παράδοση της Εκκλησίας. Αυτό εξηγεί γιατί η πατερική θεολογία επέμενε στην τήρηση της παράδοσης, ενώ οι αιρέσεις επ' ουδενί δεν ριζώνουν σε αυτήν. Οι πολλές και διάφορες διδασκαλίες των αιρετικών, μολονότι αναζητούν θεωρητικά ερείσματα στην Αγία Γραφή, στην πράξη αγνοούν την ιστορία της θείας οικονομίας, γι' αυτό και είναι προσωρινές, αυθαίρετες, συγκρητιστικές και αποσπασματικές κατασκευές, που δεν έχουν καθολική και μόνιμη ισχύ. Ο άγιος Ιωάννης Δαμασκηνός κατά τον 8ο αι., στο περί αιρέσεων έργο του, ιστορεί τη γενεαλογία εκατό αιρέσεων, αναφέροντας τις πλέον εμβληματικές μέχρι την εποχή του. Συχνά οι αιρέσεις έχουν αιτία τα ανθρώπινα πάθη της εγωπάθειας, της εμμονής, της κρυφής και απαγορευμένης γνώσης, της φιλαρχίας και της ιδιοτέλειας ή ακόμη και της αμάθειας και του φανατισμού. Άλλοτε εκφράζουν τις πολιτικές συγκυρίες και σκοπιμότητες ή κατευθύνονται από τις κοινωνικές συνθήκες, άλλοτε απηχούν τις διάφορες θρησκευτικές δοξασίες του εξωχριστιανικού κόσμου και άλλοτε αποτελούν άμεσες και καταλυτικές επιδράσεις συγκεκριμένων φιλοσοφικών ρευμάτων και αντιλήψεων. Η ατομική και κοινωνική αλλοτρίωση είναι δυνατό να οδηγεί στην υπερανάπληρωση μέσω της θεωρητικής κατασκευής της αίρεσης. Τα όσα αναφέρει επί παραδείγματι ο Ειρηναίος Λυώνος ή ο Ευσέβιος Καισαρείας ή ο Επιφάνιος Κωνσταντίας για τη ζωή και δράση διαφόρων γνωστικών διδασκάλων είναι αποκαλυπτικά για τα θεωρητικά, τα προσωπικά ακόμη και τα ψυχολογικά κίνητρα ορισμένων αιρετικών. Ο τρόπος με τον οποίο οι Έλληνες Πατέρες της Εκκλησίας

αντιμετωπίζουν τις αιρετικές διδασκαλίες είναι πάντοτε η αναλυτική και συστηματική έκθεση και η ερμηνευτική διασάφηση του ορθόδοξου δόγματος ως θεολογίας γεγονότων μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο της εκκλησιαστικής παράδοσης, σε άμεση σχέση και αναφορά προς το πολιτισμικό κλίμα και τα γλωσσικά σχήματα κάθε εποχής, πάντοτε όμως εντός της «μίας, αγίας, καθολικής και αποστολικής εκκλησίας».

Εν τέλει, η αλήθεια και η ενότητα της Εκκλησίας δεν είναι ένας δεδομένος θεσμός που επιβάλλεται αντικειμενικά ως αλάθητη εξουσία, ούτε βέβαια, μία ατομική ψυχολογική εμπειρία, αλλά το γεγονός της Θείας Ευχαριστίας στις διαστάσεις και τις προϋποθέσεις που σχηματικά περιγράψαμε στις προηγούμενες ενότητες. Ο συνοδικός θεσμός που προκύπτει από την ευχαριστιακή εμπειρία, ως αντανάκλαση της κοινωνίας των προσώπων της Αγίας Τριάδος, αντιτίθεται προς κάθε πνευματοκρατορική αποδόμηση του Σώματος της Εκκλησίας, προς κάθε αντιεραρχικό εξισωτισμό όπως και προς κάθε μοναρχικό και ιεροκρατικό ολοκληρωτισμό. Στην πορεία της μέσα στην ιστορία συχνά και αναπόφευκτα συσκοτίζεται η αλήθεια και η ενότητα της Εκκλησίας, όταν ορισμένα μέλη της υποκύπτουν στις σκοπιμότητες και στις επιδιώξεις ενός θρησκευτικού, δηλαδή, εγκλωβισμένου στην ιστορία κοσμικού θεσμού. Οι αιρέσεις και τα σχίσματα, οι έριδες των πρωτείων, οι πολιτικές και εθνικιστικές φιλοδοξίες, η γραφειοκρατική και συγκεντρωτική ιεραρχία, τα άσχετα από την ευχαριστιακή εμπειρία αξιώματα και οι λοιπές παραμορφώσεις στην εκκλησιολογία, δεν συνιστούν παρά την ιστορική σάρκα της Εκκλησίας, τη θρησκευτική έκπτωση και αλλοτρίωση ορισμένων μελών της. Παρόλες τις κακοήθειες της ιστορίας, μόνιμος και σταθερός παραμένει ο προσανατολισμός της μίας, αγίας, καθολικής και αποστολικής Εκκλησίας που προσδοκά έντονα και ήδη βιώνει τα έσχατα της Βασιλείας, πέρα από τους περιορισμούς του χώρου και του χρόνου, στην ευχαριστιακή δομή και συνοδική διάρθρωσή της.

Κείμενα

Κανών Ε της Α΄ Οικουμενικής Συνόδου

«Περὶ τῶν ἀκοινωνήτων γενομένων, εἴτε τῶν ἐν κλήρῳ, εἴτε τῶν ἐν λαϊκῷ τάγματι, ὑπὸ τῶν καθ' ἐκάστην ἐπαρχίαν ἐπισκόπων, κρατεῖτω ἢ γνώμη, κατὰ τὸν κανόνα τὸν διαγορεύοντα, τοὺς ὑφ' ἐτέρων ἀποβληθέντας ὑφ' ἐτέρων μὴ προσίεσθαι. Ἐξεταζέσθω δέ, μὴ μικροψυχία, ἢ φιλονεικία, ἢ τινη τοιαύτη ἀηδία τοῦ ἐπισκόπου, ἀποσυνάγωγοι γεγένηνται. Ἴνα οὖν τοῦτο τὴν πρέπουσαν ἐξέτασιν λαμβάνοι, καλῶς ἔχειν ἔδοξεν, ἐκάστου ἐνιαυτοῦ, καθ' ἐκάστην ἐπαρχίαν δις τοῦ ἔτους συνόδους γίνεσθαι· ἵνα κοινῇ πάντων τῶν ἐπισκόπων τῆς ἐπαρχίας ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναγομένων, τὰ τοιαῦτα ζητήματα ἐξετάζηται, καὶ οὕτως οἱ ὁμολογουμένως προσκεκρουκότες τῷ ἐπισκόπῳ, κατὰ λόγον ἀκοινωνήτοι παρὰ πᾶσιν εἶναι δόξωσι, μέχρις ἂν τῷ κοινῷ τῶν ἐπισκόπων δόξη τὴν φιλανθρωποτέραν ὑπὲρ αὐτῶν ἐκθέσαι ψῆφον. Αἱ δὲ σύνοδοι γίνεσθωσαν, μία μὲν πρὸ τῆς Τεσσαρακοστῆς, ἵνα πάσης μικροψυχίας ἀναιρουμένης, τὸ δῶρον καθαρὸν προσφέρηται τῷ Θεῷ· δευτέρα δέ, περὶ τὸν τοῦ μετοπώρου καιρόν».

Κανὼν Δ της Α΄ Οικουμενικής Συνόδου

«Ἐπίσκοπον προσήκει μάλιστα μὲν ὑπὸ πάντων τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ καθίστασθαι· εἰ δὲ δυσχερὲς εἴη τὸ τοιοῦτο, ἢ διὰ κατεπιγούσαν ἀνάγκην, ἢ διὰ μῆκος ὁδοῦ, ἐξ ἅπαντος τρεῖς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναγομένους, συμπήφων γινομένων καὶ τῶν ἀπόντων, καὶ συντιθεμένων διὰ γραμμάτων, τότε τὴν χειροτονίαν ποιεῖσθαι· τὸ δὲ κύριον τῶν γενομένων δίδοσθαι καθ' ἐκάστην ἐπαρχίαν τῷ μητροπολίτῃ».

Εφ. 4,1-16:

«Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς ἐγὼ ὁ δέσμιος ἐν Κυρίῳ ἀξίως περιπατῆσαι τῆς κλήσεως ἧς ἐκλήθητε, μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης καὶ πραότητος, μετὰ μακροθυμίας, ἀνεχόμενοι ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ, σπουδάζοντες τηρεῖν τὴν ἐνότητα τοῦ Πνεύματος ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης. ἐν σῶμα καὶ ἐν Πνεύμα, καθὼς καὶ ἐκλήθητε ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ὑμῶν· εἷς Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα· εἷς Θεὸς καὶ πατὴρ πάντων, ὁ ἐπὶ πάντων, καὶ διὰ πάντων, καὶ ἐν πᾶσιν ἡμῖν. Ἐνὶ δὲ ἐκάστῳ ἡμῶν ἐδόθη ἡ χάρις κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Χριστοῦ... καὶ αὐτὸς ἔδωκε τοὺς μὲν ἀποστόλους, τοὺς δὲ προφήτας, τοὺς δὲ εὐαγγελιστάς, τοὺς δὲ ποιμένας καὶ διδασκάλους, πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν ἁγίων εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, μέχρι καταστήσωμεν οἱ πάντες εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα μηκέτι ὦμεν νήπιοι, κλυδωνιζόμενοι καὶ περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας, ἐν τῇ κυβείᾳ τῶν ἀνθρώπων, ἐν πανουργίᾳ πρὸς τὴν μεθοδεῖαν τῆς πλάνης, ἀληθεύοντες δὲ ἐν ἀγάπῃ αὐξήσωμεν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ, ὁ Χριστός, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα συναρμολογούμενον καὶ συμβιβαζόμενον διὰ πάσης ἀφῆς τῆς ἐπιχορηγίας κατ' ἐνέργειαν ἐν μέτρῳ ἐνὸς ἐκάστου μέρους τὴν αὐξησιν τοῦ σώματος ποιεῖται εἰς οἰκοδομὴν ἑαυτοῦ ἐν ἀγάπῃ».

Α Κορ. 1,10-13:

«Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα τὸ αὐτὸ λέγητε πάντες, καὶ μὴ ἦ ἐν ὑμῖν σχίσματα, ἦτε δὲ κατηρτισμένοι ἐν τῷ αὐτῷ νοί καὶ ἐν τῇ αὐτῇ γνώμῃ. ἐδηλώθη γὰρ μοι περὶ ὑμῶν, ἀδελφοί μου, ὑπὸ τῶν Χλόης ὅτι ἔριδες ἐν ὑμῖν εἰσι. λέγω δὲ τοῦτο, ὅτι ἕκαστος ὑμῶν λέγει· ἐγὼ μὲν εἶμι Παύλου, ἐγὼ δὲ Ἀπολλῶ, ἐγὼ δὲ Κηφᾶ, ἐγὼ δὲ Χριστοῦ. μεμέρισται ὁ Χριστός; μὴ Παῦλος ἐσταυρώθη ὑπὲρ ὑμῶν; ἢ εἰς τὸ ὄνομα Παύλου ἐβαπτίσθητε;».

Ἰγνατίου, Προς Φιλαδελφεὶς 4,

«1 Σπουδάσατε οὖν μιᾷ εὐχαριστίᾳ χρῆσθαι· μία γὰρ σὰρξ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἐν ποτήριον εἰς ἔνωσην τοῦ αἵματος αὐτοῦ, ἐν θυσιαστήριον, ὡς εἷς ἐπίσκοπος ἅμα τῷ πρεσβυτερίῳ καὶ διακόνους τοῖς συνδούλοις μου· ἵνα, ὃ ἐὰν πράσσητε, κατὰ θεὸν πράσσητε».

(Εκτενέστερη μορφή, PG 5, στ.821C, 824A)

«Εγὼ πέποιθα εἰς ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ, ὅτι οὐδὲν ἄλλο φρονήσετε. Διο καὶ θαρρῶν γράφω τὴν αξιοθέω ἀγάπῃ ὑμῶν, παρακαλῶν ὑμᾶς εἰς πίστιν καὶ ἐνὶ κηρύγματι καὶ εἰς εὐχαριστίαν χρῆσθαι· μία γὰρ ἐστὶν ἡ σὰρξ τοῦ κυρίου Ἰησοῦ καὶ ἐν αὐτοῦ τὸ αἷμα τὸ ὑπὲρ ἡμῶν ἐκχυθέν (εἰς γὰρ ἄρτος τοῖς πάσιν ἐθρῦφθη καὶ ἐν ποτήριον τοῖς ὅλοις διενεμήθη), ἐν θυσιαστήριον πάση τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ εἰς ἐπίσκοπος ἅμα τῷ πρεσβυτερίῳ καὶ τοῖς διακόνους, τοῖς συνδούλοις μου. ἐπεὶ καὶ εἰς ἀγέννητος, ὁ θεὸς καὶ πατὴρ, καὶ εἰς μονογενὴς υἱός, θεὸς λόγος καὶ ἄνθρωπος, καὶ εἰς ὁ παράκλητος, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ἐν δε καὶ τὸ κήρυγμα καὶ ἡ πίστις μία καὶ τὸ βάπτισμα ἐν καὶ μία ἡ ἐκκλησία, ἣν ἰδρύσαντο οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι ἀπὸ περάτων ἕως περάτων ἐν τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ οἰκεῖοις ἰδρώσι καὶ πόνοις».

Κλήμεντος, Στρωματεῖς 7,17, PG 9, 552:

«ἐκ τῶν εἰρημένων ἄρα φανερόν οἶμαι γεγενῆσθαι μίαν εἶναι τὴν ἀληθῆ ἐκκλησίαν τὴν τῷ ὄντι ἀρχαίαν, εἰς ἣν οἱ κατὰ πρόθεσιν δίκαιοι ἐγκαταλέγονται. ἐνὸς γὰρ ὄντος τοῦ θεοῦ καὶ ἐνὸς τοῦ κυρίου, διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἄκρως τίμιον κατὰ τὴν μόνωσιν ἐπαινεῖται, μίμημα ὄν ἀρχῆς τῆς μιᾶς. τῇ γοῦν τοῦ ἐνὸς φύσει συγκληροῦται ἐκκλησία ἢ μία, ἣν εἰς πολλὰς κατατέμνειν βιάζονται αἰρέσεις. κατὰ τε οὖν ὑπόστασιν κατὰ τε ἐπίνοιαν κατὰ τε ἀρχὴν κατὰ τε ἐξοχὴν μόνην εἶναι φαμεν τὴν ἀρχαίαν καὶ καθολικὴν ἐκκλησίαν, εἰς ἐνότητα πίστεως μιᾶς, τῆς κατὰ τὰς οἰκείας διαθήκας, μᾶλλον δὲ κατὰ τὴν διαθήκην τὴν μίαν διαφόροις τοῖς χρόνοις, ἐνὸς τοῦ θεοῦ τῷ βουλήματι δι' ἐνὸς τοῦ κυρίου συναγόσαν τοὺς ἡδη κατατεταγμένους· οὐς προώρισεν ὁ θεός, δικαίους ἐσομένους πρὸ καταβολῆς κόσμου ἐγνωκώς. ἀλλὰ καὶ ἡ ἐξοχὴ τῆς ἐκκλησίας, καθάπερ ἡ ἀρχὴ τῆς συστάσεως, κατὰ τὴν μονάδα ἐστίν, πάντα τὰ ἄλλα ὑπερβάλλουσα καὶ μηδὲν ἔχουσα ὅμοιον ἢ ἴσον ἑαυτῇ. Ταῦτ' ἐστὶν οὖν καὶ εἰς ὕστερον. τῶν δ' αἰρέσεων αἱ μὲν ἀπὸ ὀνόματος προσαγορεύονται, ὡς ἡ ἀπὸ Οὐαλεντίνου καὶ Μαρκίωνος καὶ Βασιλείδου, κἂν τὴν Ματθίου ἀχῶσι προσάγεσθαι δόξαν· μία γὰρ ἡ πάντων γέγονε τῶν ἀποστόλων ὡσπερ διδασκαλία, οὕτως δὲ καὶ ἡ παράδοσις· αἱ δὲ ἀπὸ τόπου, ὡς οἱ Περαιτικοί, αἱ δὲ ἀπὸ ἔθνους, ὡς ἡ τῶν Φρυγῶν, αἱ δὲ ἀπὸ ἐνεργείας, ὡς ἡ τῶν Ἐγκρατητῶν, αἱ δὲ ἀπὸ δογμάτων ἰδιαζόντων, ὡς ἡ τῶν Δοκητῶν καὶ ἡ τῶν Αἱματιτῶν, αἱ δὲ ἀπὸ ὑποθέσεων καὶ ὧν τετιμήκασιν, ὡς Καϊανισταὶ τε καὶ οἱ Ὀφιανοὶ προσαγορευόμενοι, αἱ δὲ ἀφ' ὧν παρανόμως ἐπετήδευσάν τε καὶ ἐτόλμησαν, ὡς τῶν Σιμωνιανῶν οἱ Ἐντυχῆται καλούμενοι».

Σύμβολο τῆς Πίστεως ἁγίου Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας:

«Ὅστις βούλεται σωθῆναι, πρό πάντων χρῆ αὐτῷ τὴν καθολικὴν κρατῆσαι πίστιν, ἢν εἰ μὴ τις σῶαν καὶ ἄμωμον τηρήσειεν, ἄνευ δισταγμοῦ, εἰς τὸν αἰῶνα ἀπολεῖται».

Κυρίλλου Αλεξανδρείας, Εἰς το κατὰ Ἰωάννην, ΙΑ΄, ΡΓ 74, 560:

«Ἴνα τοῖνυν εἰς ἐνότητα τὴν ὡς πρὸς Θεὸν καὶ ἀλλήλους συνιῶμέν τε καὶ συναναμισγόμεθα καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ, καίτοι τῇ καθ' ἕκαστον νοουμένη διαφορᾷ διεστηκότες εἰς ιδιότητα καὶ ψυχαῖς καὶ σώμασιν, ἐμηχανησάτο τινα τρόπον ὁ Μονογενῆς, διὰ τῆς αὐτῷ πρεπούσης ἐξηυρημένον σοφίας καὶ βουλῆς τοῦ Πατρὸς. Ἐνὶ γὰρ σώματι, τῷ ἰδίῳ δηλαδὴ, τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας εὐλογῶν, διὰ τῆς μυστικῆς μεταλήψεως, ἑαυτῷ τε συσώμους καὶ ἀλλήλους ἀποτελεῖ. Τίς γὰρ ἂν καὶ διέλοι καὶ τῆς εἰς ἀλλήλους φυσικῆς ἐνώσεως ἐξοικιεῖ τοὺς δι' ἐνὸς τοῦ ἁγίου σώματος πρὸς ἐνότητα τὴν εἰς Χριστὸν ἀναδεσμουμένους; Εἰ γὰρ οἱ πάντες ἐκ τοῦ ἐνὸς ἄρτου μετέχομεν, ἔν οἱ πάντες ἀποτελούμεθα σῶμα. Μεριζεσθαι γὰρ οὐκ ἐνδέχεται τὸν Χριστόν. Διὰ τοῦτο καὶ σῶμα Χριστοῦ κεχηρημάτικεν ἡ Ἐκκλησία, μέλη δὲ καὶ ἡμεῖς ἀνά μέρος, κατὰ τὴν τοῦ Παύλου σύνεσιν. Ἐνὶ γὰρ οἱ πάντες ἐνούμενοι τῷ Χριστῷ διὰ τοῦ ἁγίου σώματος, ἅτε δὴ τὸν ἕνα λαβόντες καὶ ἀδιαίρετον ἐν ἰδίοις σώμασιν, αὐτῷ δὴ μᾶλλον ἤπερ οὖν ἑαυτοῖς τὰ ἴδια χρεωστοῦμεν μέλη».

Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς Α΄ Κορ. Ομιλία 24, ΡΓ 61, 200:

«Διὰ τί μὴ εἶπε (ὁ Ἀπόστολος), μετοχή; Ὅτι πλέον τί δηλῶσαι ἠβουλήθη καὶ πολλὴν ἐνδείξασθαι συνάφειαν. Οὐ γὰρ τῷ μετέχειν μόνον καὶ μεταλαμβάνειν, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐνοῦσθαι κοινωνοῦμεν. Καθάπερ γὰρ τὸ σῶμα ἐκεῖνο ἦνται τῷ Χριστῷ, οὕτω καὶ ἡμεῖς αὐτῷ διὰ τοῦ ἄρτου τούτου ἐνούμεθα. Εἶτα, ἐπειδὴ εἶπε, Κοινωνία τοῦ σώματος, τὸ δὲ κοινωνοῦν ἕτερόν ἐστιν ἐκεῖνου οὗ κοινωνεῖ καὶ τούτην τὴν δοκοῦσαν εἶναι μικρὰν διαφορὰν ἀνεῖλεν. Εἰπὼν γὰρ, Κοινωνία τοῦ σώματος, ἐζήτησε πάλιν ἐγγύτερον τι εἶπεῖν. Διὸ καὶ ἐπήγαγε, Ὅτι εἷς ἄρτος, ἐν σῶμα ἐσμεν οἱ πολλοί. Τί γὰρ λέγω κοινωνίαν; φησὶν· αὐτὸ ἐσμέν ἐκεῖνο τὸ σῶμα. Τί γὰρ ἐστιν ὁ ἄρτος; Σῶμα Χριστοῦ. Τί δὲ γίνονται οἱ μεταλαμβάνοντες; Σῶμα Χριστοῦ. Τί δὲ γίνονται οἱ μεταλαμβάνοντες; Σῶμα Χριστοῦ. Οὐχὶ σῶματα πολλά, ἀλλὰ σῶμα ἐν . Καθάπερ γὰρ ὁ ἄρτος ἐκ πολλῶν συγκείμενος κόκκων ἦνται, ὡς μηδαμοῦ φαίνεσθαι τοὺς κόκκους, ἀλλ' εἶναι μὲν αὐτούς, ἄδηλον δὲ αὐτῶν εἶναι τὴν διαφορὰν τῇ συναφείᾳ . Οὕτως καὶ ἀλλήλοις καὶ τῷ Χριστῷ συναπτόμεθα . Οὐ γὰρ ἐξ ἐτέρου μὲν σώματος σύ, ἐξ ἐτέρου δὲ ἐκεῖνος τρέφεται, ἀλλ' ἐκ τοῦ αὐτοῦ πάντες· διὸ καὶ ἐπήγαγεν. Οἱ γὰρ πάντες ἐκ τοῦ ἐνὸς ἄρτου μετέχομεν».

Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἐκδοσις τῆς ὀρθοδόξου πίστεως 83, ΡΓ 94, 1128Q

«Περὶ πίστεως. Ἡ μέντοι πίστις διπλῆ ἐστίν. «Ἔστι γὰρ πίστις ἐξ ἀκοῆς». Ακούοντες γὰρ τῶν θείων Γραφῶν πιστεύομεν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Πνεύματος. Αὕτη δὲ τελειοῦται πᾶσι τοῖς νομοθετηθεῖσιν ὑπὸ Χριστοῦ, ἔργῳ πιστεύουσα, εὐσεβοῦσα καὶ τὰς ἐντολάς πράττουσα τοῦ ἀνακαινίσαντος ἡμᾶς. Ὁ γὰρ μὴ κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας πιστεύων ἢ κοινωνῶν διὰ τῶν ἀτόπων ἔργων τῷ Διαβόλῳ ἄπιστός ἐστιν. «Ἔστι δὲ» πάλιν «πίστις ἐλπιζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων» ἢ ἀδίστακτος καὶ ἀδιάκριτος ἐλπίς τῶν τε ὑπὸ Θεοῦ ἡμῖν ἐπηγγελμένων καὶ τῆς τῶν αἰτήσεων ἡμῶν ἐπιτυχίας. Ἡ μὲν οὖν πρώτη τῆς ἡμετέρας γνώμης ἐστίν, ἡ δὲ δευτέρα τῶν χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος. Ἰστέον, ὅτι διὰ τοῦ βαπτίσματος περιτεμνόμεθα ἅπαν τὸ ἀπὸ γενέσεως ἄλυμμα, ἥτοι τὴν ἁμαρτίαν καὶ Ἰσραηλῖται πνευματικοὶ καὶ Θεοῦ λαὸς χρηματίζομεν».

Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, Κατηχήσεις 18, 23-28, ΡΓ 33, 1044-48:

«Καθολικὴ μὲν οὖν καλεῖται διὰ τὸ κατὰ πάσης εἶναι τῆς οἰκουμένης ἀπὸ περάτων γῆς ἕως περάτων, καὶ διὰ τὸ διδάσκειν καθολικῶς καὶ ἀνελλιπῶς ἅπαντα τὰ εἰς γνῶσιν ἀνθρώπων ἐλθεῖν ὀφείλοντα δόγματα, περὶ τε ὀρατῶν καὶ ἀοράτων πραγμάτων, ἐπουρανίων τε καὶ ἐπιγείων, καὶ διὰ τὸ πᾶν γένος ἀνθρώπων εἰς εὐσέβειαν ὑποτάσσειν, ἀρχόντων τε καὶ ἀρχομένων, λογίων τε καὶ ἰδιωτῶν, καὶ διὰ τὸ καθολικῶς ἰατρεύειν μὲν καὶ θεραπεύειν ἅπαν τὸ τῶν ἁμαρτιῶν εἶδος τῶν διὰ ψυχῆς καὶ σώματος ἐπιτελουμένων, κεκτηθῆσθαι δὲ ἐν αὐτῇ πᾶσαν ἰδέαν ὀνομαζομένης ἀρετῆς ἐν ἔργοις τε καὶ λόγοις καὶ πνευματικοῖς παντοίοις χαρίσμασιν. Ἐκκλησία δὲ καλεῖται φερωνύμως διὰ τὸ πάντας ἐκκαλεῖσθαι καὶ ὁμοῦ συνάγειν, καθὼς ἐν τῷ λευτικῷ φησὶν ὁ κύριος· καὶ πάση τῇ συναγωγῇ ἐκκλησίασον ἐπὶ τῆς θύρας τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου. σημειωτέον δέ, ὅτι τὸ ἐκκλησίασον πρώτως ἐν ταῖς γραφαῖς εἴρηται νῦν, ἠνίκα τὸν Ἀαρὼν εἰς τὴν ἀρχιερωσύνην ὁ κύριος καθίστα. καὶ ἐν δευτερονομίῳ δὲ λέγει ὁ θεὸς τῷ Μωσῆ· ἐκκλησίασον πρός με τὸν λαόν, καὶ ἀκουσάτωσαν τὰ ῥήματά μου, ὅπως ἂν μάθωσι φοβεῖσθαι με. τοῦ δὲ τῆς ἐκκλησίας ὀνόματος μνημονεύει πάλιν, ὅτε περὶ τῶν πλακῶν· καὶ ἐπ' αὐταῖς ἐπεγέγραπτο πάντες οἱ λόγοι, οὓς ἐλάλησε κύριος πρὸς ὑμᾶς ἐν τῷ ὄρει ἐκ μέσου τοῦ πυρὸς ἐν ἡμέρᾳ ἐκκλησίας. ὡσεὶ ἔλεγε σαφέστερον, ἐν ἡμέρᾳ ἧ κληθέντες ὑπὸ τοῦ Θεοῦ συνήχθητε. καὶ ὁ ψαλμῳδός

φησιν· ἐξομολογήσομαί σοι κύριε ἐν ἐκκλησίᾳ μεγάλη, ἐν λαῷ βαρεῖ αἰνέσω σε. Πρότερον μὲν οὖν ἦδεν ὁ ψαλμωδός· ἐν ἐκκλησίᾳ εὐλογεῖτε τὸν θεὸν τὸν κύριον, ἐκ πηγῶν Ἰσραὴλ. ἀφ' οὗ δὲ διὰ τὰς γενομένας κατὰ τοῦ σωτήρος ἐπιβουλὰς ἀπεβλήθησαν Ἰουδαῖοι τῆς χάριτος, δευτέραν ὠκοδόμησεν ἐξ ἐθνῶν ὁ σωτὴρ τῆν τῶν χριστιανῶν ἡμῶν ἁγίαν ἐκκλησίαν, περὶ ἧς εἶπε τῷ Πέτρῳ· καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ᾄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. Περὶ δὲ ἀμφοτέρων τούτων προφητεύων σαφῶς ἔλεγεν ὁ Δαβίδ, περὶ μὲν τῆς πρώτης ἀποβληθείσης· ἐμίσησα ἐκκλησίαν πονηρευομένων· περὶ δὲ τῆς δευτέρας τῆς οἰκοδομουμένης ἐν τῷ αὐτῷ ψαλμῷ φησι· κύριε, ἡγάπησα εὐπρέπειαν οἴκου σου· καὶ ἐξῆς εὐθύς· ἐν ἐκκλησίαις εὐλογήσω σε, κύριε. τῆς γὰρ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ μιᾶς ἀποβληθείσης κατὰ πάσης τῆς οἴκουμένης λοιπὸν αἱ τοῦ Χριστοῦ πληθύνουσιν ἐκκλησίαι, περὶ ὧν ἐν ψαλμοῖς εἴρηται· ἄσατε τῷ κυρίῳ ἄσμα καινόν, ἢ αἶνεσις αὐτοῦ ἐν ἐκκλησίᾳ ὁσίων. οἷς ἀκόλουθα καὶ ὁ προφήτης πρὸς Ἰουδαίους εἶπεν· οὐκ ἔστι μοι θέλημα ἐν ὑμῖν, λέγει κύριος παντοκράτωρ, καὶ ἐξῆς εὐθύς, διότι ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν τὸ ὄνομά μου δεδόξασται ἐν τοῖς ἔθνεσιν. περὶ ταύτης τῆς ἁγίας καθολικῆς ἐκκλησίας γράφει πρὸς Τιμόθεον ὁ Παῦλος· ἵνα εἰδῆς ἐν οἴκῳ θεοῦ πῶς δεῖ ἀναστρέφεσθαι, ἧτις ἐστὶν ἐκκλησία θεοῦ ζῶντος, στυλος καὶ ἐδραῖωμα τῆς ἀληθείας. 18.26 Ἐπειδὴ δὲ τὸ τῆς ἐκκλησίας ὄνομα περὶ διαφόρων λέγεται πραγμάτων, ὡς καὶ περὶ τοῦ ὄχλου τοῦ ἐν τῷ θεάτρῳ τῶν Ἐφεσίων γέγραπται· καὶ ταῦτα εἰπὼν ἀπέλυσε τὴν ἐκκλησίαν· κυρίως δὲ ἂν τις εἴποι καὶ ἀληθῶς ἐκκλησίαν εἶναι πονηρευομένων τὰ συστήματα τῶν αἰρετικῶν, μαρκιωνιστῶν λέγω καὶ μανιχαίων καὶ τῶν λοιπῶν, διὰ τοῦτο σοὶ νῦν ἠσφαλισμένως παρέδωκεν ἡ πίστις τὸ καὶ εἰς μίαν ἁγίαν καθολικὴν ἐκκλησίαν, ἵνα ἐκείνων μὲν τὰ μιὰρὰ συστήματα φεύγῃς, παραμένῃς δὲ τῇ ἁγίᾳ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ διὰ παντός, ἐν ἧ καὶ ἀνεγεννήθης. Κἂν ποτε ἐπιδημῆς ἐν πόλεσι, μὴ ἀπλῶς ἐξέταξε ποῦ τοῦ κυριακὸν ἔστι (καὶ γὰρ αἱ λοιπαὶ τῶν ἀσεβῶν αἱρέσεις κυριακὰ τὰ ἑαυτῶν σπήλαια καλεῖν ἐπιχειροῦσι), μηδὲ ποῦ ἔστιν ἀπλῶς ἡ ἐκκλησία, ἀλλὰ ποῦ ἔστιν ἡ καθολικὴ ἐκκλησία. τοῦτο γὰρ ἰδικὸν ὄνομα τυγχάνει τῆς ἁγίας ταύτης καὶ μητρὸς ἡμῶν ἀπάντων. ἧτις νύμφη μὲν ἐστὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ, (γέγραπται γάρ· καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἡγάπησε τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς, καὶ ὅλα τὰ ἐξῆς,) τύπον δὲ ἔχει καὶ μίμημα τῆς ἁνῶ Ἰερουσαλήμ, ἧτις ἐλευθέρα ἐστὶ καὶ μήτηρ πάντων ἡμῶν, ἢ πρότερον μὲν στεῖρα, νῦν δὲ πολυτέκνος. τῆς γὰρ πρώτης ἀποβληθείσης ἐν τῇ δευτέρᾳ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, καθὼς Παῦλός φησιν, ὁ θεὸς ἔθετο πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους, ἔπειτα δυνάμεις, ἔπειτα χαρίσματα ἰαμάτων, ἀντιλήψεις, κυβερνήσεις, γένη γλωσσῶν, καὶ πάσης ἀρετῆς ἅπαν εἶδος, σοφίαν λέγω καὶ σύνεσιν, σωφροσύνην τε καὶ δικαιοσύνην, ἐλεημοσύνην τε καὶ φιλανθρωπίαν, καὶ ὑπομονὴν τὴν ἐν διωγμοῖς ἀκαταγώνιστον. ἧτις διὰ τῶν ὄπλων τῆς δικαιοσύνης τῶν δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν, διὰ δόξης καὶ ἀτιμίας, πρότερον μὲν ἐν διωγμοῖς καὶ θλίψεσι τοὺς ἁγίους μάρτυρας τοῖς τῆς ὑπομονῆς ποικίλοις καὶ πολυανθέσιν ἔστεψε στεφάνοις, νυνὶ δὲ ἐν καιροῖς εἰρήνης θεοῦ χάριτι τὰ τῆς ὀφειλομένης ἔχει τιμῆς ὑπὸ βασιλέων καὶ τῶν ἐν ὑπεροχαῖς ὄντων καὶ παντὸς ἀνθρώπων εἶδους τε καὶ γένους, βασιλέων μὲν τῶν κατὰ τόπον ἐθνῶν τῆς ἐξουσίας ὄρους ἐχόντων, μόνῃς δὲ τῆς ἁγίας καθολικῆς ἐκκλησίας κατὰ τὴν οἰκουμένην πᾶσαν ἀπεριόριστον ἐχούσης τὴν δύναμιν. ἔθηκε γὰρ ὁ θεὸς κατὰ τὸ γεγραμμένον τὸ ὄριον αὐτῆς εἰρήνην. περὶ ἧς εἰ πάντα λέγειν ἐβουλόμην, χρεῖα ἂν εἶη μοι πλειόνων ὥρων εἰς διήγησιν. Ἐν ταύτῃ τῇ ἁγίᾳ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ διδασκόμενοι τε καὶ ἀναστρεφόμενοι καλῶς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ἐξομεν καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσομεν, δι' ἣν καὶ πάντα κάμνομεν, ὅπως παρὰ τοῦ κυρίου ταύτης ἀπολαύσωμεν. οὐ γὰρ περὶ μικρῶν ἡμῖν ὁ σκοπός, ἀλλὰ περὶ ζωῆς αἰωνίου τὸ σπουδαζόμενον. διόπερ ἐν τῇ τῆς πίστεως ἐπαγγελίᾳ διδασκόμεθα μετὰ τὸ καὶ εἰς σαρκὸς ἀνάστασιν, τουτέστι τὴν τῶν νεκρῶν, περὶ ἧς διελέχθημεν, πιστεύειν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον, περὶ ἧς τοῖς χριστιανοῖς ἡμῖν ἔστιν ὁ ἄγων».

Ωριγένους, Εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην 6, 59, PG 14, 301-304:

«Ἐπισκεπτέον δὲ τῷ ἐντυγχάνοντι τὰ ἐν τοῖς προτέροις ἡμῖν εἰρημένα μετὰ παραθέσεως πλειόνων παραδειγμάτων περὶ τοῦ τί σημαίνεται κατὰ τὴν γραφὴν ἐκ τῆς «κόσμος» φωνῆς... Οὐκ ἀγνοοῦμεν δὲ τίνα κόσμον ἐξεληφέναι τὴν ἐκκλησίαν μόνην, κόσμον οὐσαν τοῦ κόσμου, ἐπεὶ καὶ φῶς λέγεται τοῦ κόσμου· «Ὑμεῖς γὰρ ἐστε, φησί, τὸ φῶς τοῦ κόσμου»· κόσμος δὲ τοῦ κόσμου ἢ ἐκκλησία, κόσμος αὐτῆς γινόμενου Χριστοῦ, τοῦ πρώτου φωτὸς τοῦ κόσμου. Κατανοητέον δὲ εἰ μὴ τοῦ αὐτοῦ κόσμου φῶς εἶναι λέγεται ὁ Χριστὸς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· ἀλλ' ὅτε μὲν Χριστὸς φῶς τοῦ κόσμου ἐστίν, τάχα τῆς ἐκκλησίας ἐστὶ φῶς· ὅτε δὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ φῶς τοῦ κόσμου, μήποτε τῶν παρακαλουμένων εἰς φῶς, ἐτέρων ὄντων παρὰ τὴν ἐκκλησίαν, ὡς περὶ τῷ Παύλῳ περὶ τούτων εἴρηται ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς προτέρας πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς γράφοντι· «τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ σὺν πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἐὰν τις ὑπονοῇ τοῦ κόσμου φῶς λέγεσθαι τὴν ἐκκλησίαν, οἰονεῖ τοῦ λοιποῦ γένους τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀπίστων, εἰ μὲν προφητικῶς τοῦτο διὰ τὸν περὶ τέλους λόγον ἐκλήψεται, τάχα ἔχει χώραν τὸ λεγόμενον. Εἰ δὲ ὡς ἤδη γινόμενον, ἐπεὶ τὸ φῶς τινος φωτίζει

ἐκεῖνο, οὗ ἔστι φῶς, δεικνύτωσαν πῶς τὸ λοιπὸν γένος φωτίζεται ὑπὸ τῆς παρεπιδημούσης τῷ κόσμῳ ἐκκλησίας. Εἰ δὲ τοῦτο δεικνύναι οὐ δύνανται, ἐπιστησάτωσαν μήποτε ὑγιῶς ἐξειλήφωμεν φῶς μὲν εἶναι τὴν ἐκκλησίαν, κόσμον δὲ τοὺς ἐπικαλούμενους. Ἡ δὲ ἐξῆς φωνή, κειμένη ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον, τῷ ἐπιμελέστατα ἐρευνῶντι τὰς γραφὰς παραστήσει τὴν διήγησιν· «Ὑμεῖς, γὰρ φησιν, ἐστέ τὸ ἄλλας τῆς γῆς». Τάχα τῆς «γῆς» τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων νοουμένων, ὧν ἄλα εἰσὶν οἱ πεπιστευκότες, αἴτιοι τοῦ τηρεῖσθαι τὸν κόσμον διὰ τοῦ πιστεῦειν τυγχάνοντες. Τότε γὰρ ἡ συντέλεια ἔσται ἐὰν τὸ ἄλα μωρανθῇ καὶ μηκέτι ἢ τὸ ἀλίζον καὶ συντηροῦν τὴν γῆν, ἐπεὶ σαφὲς ὅτι ἐὰν πληθυνθῇ ἡ ἀνομία, καὶ ψυγῇ ἡ ἀγάπη ἐπὶ τῆς γῆς—ὡς καὶ αὐτὸν τὸν σωτῆρα διστακτικὴν προενέγκασθαι περὶ τῶν ἐν τῇ ἐπιδημίᾳ ἑαυτοῦ φωνῶν λέγοντα· «Πλὴν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐλθὼν ἄρα εὐρήσει τὴν πίστιν ἐπὶ τῆς γῆς;» —τότε συντέλεια ἔσται τοῦ πρὸ αἰῶνος. Λεγέσθω τοῖνον ἡ ἐκκλησία κόσμος ὅτε ὑπὸ τοῦ σωτῆρος φωτίζεται. Ἡμεῖς δὲ ζητοῦμεν εἰ κατὰ τὸ «Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου» κόσμον νοητέον ὑγιῶς τὴν ἐκκλησίαν, περικλειομένου τοῦ αἵρεσθαι τὴν ἀμαρτίαν εἰς μόνην τὴν ἐκκλησίαν».

Γρηγορίου Νύσσης, Εἰς τὸ ἄσμα ασμάτων ΙΓ, PG 44, 1049:

«ταῦτα γὰρ πάντα, δι' ὧν ἡ τοῦ κάλλους γέγονεν ὑπογραφή, οὐ τῶν ἀοράτων τε καὶ ἀκαταλήπτων τῆς θεότητός ἐστιν ἐνδεικτικὰ ἀλλὰ τῶν κατ' οἰκονομίαν φανερωθέντων, ὅτε ἐπὶ τῆς γῆς ὥφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναεστράφη τὴν ἀνθρωπίνην ἐνδυσάμενος φύσιν, δι' ὧν κατὰ τὸν ἀποστολικὸν λόγον καὶ τὰ ἀόρατα αὐτοῦ τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθοράται διὰ τῆς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κόσμου κατασκευῆς φανερούμενα. κόσμου γὰρ κτίσις ἐστὶν ἡ τῆς ἐκκλησίας κατασκευή, ἐν ἣ κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνὴν καὶ οὐρανὸς κτίζεται καινός (ὅπερ ἐστὶ τὸ στερέωμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως καθὼς ὁ Παῦλος φησὶ) καὶ γῆ καινὴ κατασκευάζεται, Ἡ πίνουσα τὸν ἐπ' αὐτὴν ἐρχόμενον ὑετὸν, καὶ ἄνθρωπος πλάσσεται ἄλλος, ὁ διὰ τῆς ἄνωθεν γεννήσεως ἀνακαινιζόμενος κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν, καὶ φωστήρων φύσις ἐτέρα γίνεται, περὶ ὧν φησιν ὅτι Ὑμεῖς ἐστέ τὸ φῶς τοῦ κόσμου, καὶ Ἐν οἷς φαίνεσθε ὡς φωστῆρες ἐν κόσμῳ, καὶ ἀστέρες πολλοί, οἱ ἐν τῷ στερέωματι τῆς πίστεως ἀνατέλλοντες».

Γρηγορίου Νύσσης, Κατ' Εὐνομίῳ Β' 291, PG 45, 1005:

«ἡ γὰρ ἀληθὴς τοῦ θεοῦ δύναμις τε καὶ ἐξουσία καὶ ἀρχὴ καὶ κυριότης κατὰ γὰρ τὸν ἡμέτερον λόγον οὐκ ἐν συλλαβαῖς τὸ εἶναι ἔχει, ἢ οὕτως ἂν εἰς ὁμότιμον ἔλθοι τῷ θεῷ πᾶς ὅστισοῦν εὐρετῆς ῥημάτων γενόμενος, ἀλλ' αἰῶνες ἄπειροι καὶ κόσμου κάλλη καὶ φωστήρων αὐγαὶ καὶ τὰ ἐπὶ γῆς καὶ θαλάττης θαύματα ἀγγέλων τε στρατιᾶν καὶ ὑπερκόσμοιοι δυνάμεις καὶ εἴ τι ἄλλο κατὰ τὴν ἄνω λῆξιν παρὰ τῆς γραφῆς εἶναι δι' αἰνιγμάτων ἀκούομεν, ταῦτά ἐστι τὰ μαρτυροῦντα τῷ θεῷ ὑπὲρ πάντα δυνάμιν. φωνῆς δὲ ἦχον τοῖς πεφυκόσι φθέγγεσθαι μαρτυρῶν τις οὐδὲν εἰς τὸν δεδωκότα τὴν φωνὴν ἀσεβήσει. οὐδὲ γὰρ μέγα τι τοῦτο οἴομεθα τὸ σημαντικὰς τῶν πραγμάτων ἐξευρίσκειν φωνάς. ὧ γὰρ ἡ γραφή κατὰ τὴν ἱστορικὴν κοσμογένειαν ἀνθρώπου ὄνομα τῷ καθ' ἡμᾶς ἔθετο πλάσ ματι, τοῦτον ὁ Ἰὼβ βροτὸν ὀνομάζει καὶ τινες τῶν ἕξωθεν φῶτα καὶ μέροπα ἕτεροι, ἵνα ἐάσω τὰς κατὰ ἔθνος τοῦ ὀνόματος τούτου διαφορὰς. ἄρ' οὖν εἰς ἴσον ἄγομεν τῷ θεῷ καὶ τὰς ἐκείνων τιμάς, ὅτι ἰσοδυναμούσας τῇ τοῦ ἀνθρώπου προσηγορίᾳ κάκεῖνοί τινες ἐξεῦρον φωνάς, δι' ὧν ὁμοίως δηλοῦται τὸ ὑποκείμενον; ἀλλὰ ταύτην μὲν τὴν ματαιολογίαν ἐάτεον ἡμῖν, καθὼς προεῖπον, καὶ τὰς ἐφεξῆς λοιδορίας ἐν οὐδενὸς μέρει θετέον, ἐν αἷς καταψεύδεσθαι τῶν θείων ἡμᾶς λογίων φησί, καὶ κατὰ πᾶσαν ἄδειαν συκοφαντεῖν τὰ τε ἄλλα πάντα καὶ αὐτὸν τὸν θεόν».

Γρηγορίου Παλαμά, *Αντιρρητικός πρὸς Ἀκίνδυνον* 5, 17, 68, Συγγράμματα τόμος Γ', ἐκδ. Π. Χρήστου, Θεσσαλονίκη 1966, σ. 337:

«... λέγοντες οὐχ ὑπὸ τῶν ὀνομάτων, ὧ οὔτος, τὰ πράγματα μετασκευάζεται, τοῖς δὲ πράγμασι καταλλήλως ἢ τῶν νοημάτων σημασία μεθέλκεται καὶ μετατάττεται· τῶν γὰρ ὀνομάτων αἴτια τὰ πράγματα, οὐ τῶν πραγμάτων τὰ ὀνόματα».

Γρηγορίου Παλαμά, Ομιλία ΙΕ', PG 151, 188AB:

«ἀλλὰ πάντες διὰ τῆς αὐτοῦ χάριτος ἐν ἑσμεν τῇ πίστει τῇ εἰς αὐτόν καὶ εἰς ἐν σῶμα τελοῦμεν τῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας, κεφαλὴν μίαν ἔχοντες αὐτόν, καὶ ἐν πνεῦμα ἐποτίσθημεν διὰ τῆς τοῦ παναγίου Πνεύματος χάριτος».

Εἰρηναίου Λυώνος, Ἐλεγχος καὶ ανατροπὴ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως Α, 1,2,2:

«1.2.1 Ἡ μὲν γὰρ Ἐκκλησία, καίπερ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἕως περάτων τῆς γῆς διεσπαρμένη, παρὰ δὲ τῶν Ἀποστόλων, καὶ τῶν ἐκείνων μαθητῶν παραλαβοῦσα τὴν εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, τὸν πεπονηκότα τὸν οὐρανόν, καὶ τὴν γῆν, καὶ τὰς θαλάσσας, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, πίστιν· καὶ εἰς ἓνα Χριστὸν Ἰησοῦν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν σαρκωθέντα ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας· καὶ εἰς Πνεῦμα

ἅγιον, τὸ διὰ τῶν προφητῶν κεκηρυχὸς τὰς οἰκονομίας, καὶ τὰς ἐλεύσεις, καὶ τὴν ἐκ Παρθένου γέννησιν, καὶ τὸ πάθος, καὶ τὴν ἔγερσιν ἐκ νεκρῶν, καὶ τὴν ἔνσαρκον εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀνάληψιν τοῦ ἡγαπημένου Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, καὶ τὴν ἐκ τῶν οὐρανῶν ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς παρουσίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ἀνακεφαλιώσασθαι τὰ πάντα, καὶ ἀναστῆσαι πᾶσαν σάρκα πάσης ἀνθρωπότητος, ἵνα Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, καὶ Θεῷ, καὶ Σωτῆρι, καὶ Βασιλεῖ, κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ Πατρὸς τοῦ ἀοράτου, πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται αὐτῷ, καὶ κρίσιν δικαίαν ἐν τοῖς πᾶσι ποιήσεται... Τοῦτο τὸ κήρυγμα παρεληφύτα, καὶ ταύτην τὴν πίστιν, ὡς προέφραμεν, ἡ Ἐκκλησία, καίπερ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ διεσπαρμένη, ἐπιμελῶς φυλάσσει, ὡς ἓνα οἶκον οἰκοῦσα· καὶ ὁμοίως πιστεύει τούτοις, ὡς μίαν ψυχὴν καὶ τὴν αὐτὴν ἔχουσα καρδίαν, καὶ συμφώνως ταῦτα κηρύσσει, καὶ διδάσκει, καὶ παραδίδωσιν, ὡς ἐν στόμα κεκτημένη. Καὶ γὰρ αἱ κατὰ τὸν κόσμον διάλεκτοι ἀνόμοιοι, ἀλλ' ἡ δύναμις τῆς παραδόσεως μία καὶ ἡ αὐτή. Καὶ οὔτε αἱ ἐν Γερμανίαις ἰδρυμένοι ἐκκλησῖαι ἄλλως πεπιστεύκασι, ἢ ἄλλως παραδίδουσι, οὔτε ἐν ταῖς Ἰβηρίαις, οὔτε ἐν Κελτοῖς, οὔτε κατὰ τὰς ἀνατολάς, οὔτε ἐν Αἰγύπτῳ, οὔτε ἐν Λιβύῃ, οὔτε αἱ κατὰ μέσα τοῦ κόσμου ἰδρυμένοι· ἀλλ' ὡσπερ ὁ ἥλιος, τὸ κτίσμα τοῦ Θεοῦ, ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ εἷς καὶ ὁ αὐτὸς, οὕτω καὶ τὸ κήρυγμα τῆς ἀληθείας πανταχῇ φαίνει, καὶ φωτίζει πάντας ἀνθρώπους τοὺς βουλομένους εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν. Καὶ οὔτε ὁ πᾶνυ δυνατὸς ἐν λόγῳ τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις προεστῶτων, ἕτερα τούτων ἐρεῖ· οὐδεὶς γὰρ ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον· οὔτε ὁ ἀσθενὴς ἐν τῷ λόγῳ ἐλαττώσει τὴν παράδοσιν. Μιᾶς γὰρ καὶ τῆς αὐτῆς πίστεως οὔσης, οὔτε ὁ πολὺ περὶ αὐτῆς δυνάμενος εἰπεῖν ἐπλεόνασεν, οὔτε ὁ τὸ ὀλίγον, ἡλαττόνησε. Τὸ δὲ πλεῖον ἢ ἐλαττον κατὰ σύνεσιν εἰδέναι τινὰς, οὐκ ἐν τῷ τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν ἀλλάσσειν γίνεται, καὶ ἄλλον Θεὸν παρεπινοεῖν παρὰ τὸν δημιουργόν, καὶ ποιητὴν, καὶ τροφέα τοῦδε τοῦ παντός, ὡς μὴ ἀρκουμένους τούτους, ἢ ἄλλον Χριστὸν, ἢ ἄλλον Μονογενῆ... τῆς οὔσης Ἐκκλησίας πάσης μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πίστιν ἐχούσης εἰς πάντα τὸν κόσμον, καθὼς προέφραμεν».

Εἰρηναίου Λυώνος, Κατὰ αἱρέσεων Δ', 18. PG 7, 1028:

«Πῶς τὴν σάρκα λέγουσιν εἰς φθορὰν χωρεῖν καὶ μὴ μετέχειν τῆς ζωῆς τὴν ἀπὸ τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου καὶ τοῦ αἵματος αὐτοῦ τρεφομένην; Ἡ τὴν γνώμην οὖν ἀλλαξάτωσαν, ἢ τὸ προσφέρειν τὰ εἰρημένα παραιτησάσθωσαν. Ἡμῖν δὲ σύμφωνος τῇ γνώμῃ ἡ εὐχαριστία καὶ ἡ εὐχαριστία βεβαίῃ τὴν γνώμην. Προσφέρομεν αὐτῷ τὰ ἴδια, ἐμμελῶς κοινωνίαν καὶ ἔνωσιν καταγγέλλοντες σαρκὸς καὶ Πνεύματος. Ὡς γὰρ ὁ ἀπὸ τῆς γῆς ἄρτος προσλαβόμενος τὴν ἐπίκλησιν τοῦ Θεοῦ οὐκέτι κοινὸς ἄρτος ἐστίν, ἀλλ' εὐχαριστία ἐκ δύο πραγμάτων συνεστηκυῖα, ἐπιγείου τε καὶ οὐρανοῦ, οὕτως καὶ τὰ σώματα ἡμῶν μεταλαμβάνοντα τῆς εὐχαριστίας μηκέτι εἶναι φθαρτά, τὴν ἐλπίδα τῆς εἰς αἰῶνα ἀναστάσεως ἔχοντα».

Εἰρηναίου Λυώνος, Κατὰ αἱρέσεων Ε', 1-4, PG 7, 1121-1127:

«1 Τῷ δὲ μόνῳ βεβαίῳ καὶ ἀληθεῖ διδασκάλῳ ἐπόμενος τῷ Λόγῳ Θεοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, τῷ διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν αὐτοῦ ἀγάπην γεγονότι τοῦτο ὅπερ ἐσμέν, ἵνα ἡμᾶς εἶναι καταρτίσῃ ἐκεῖνο ὅπερ ἐστίν αὐτός. Οὐ γὰρ ἄλλως ἡμεῖς μαθεῖν ἐδυνάμεθα τὰ τοῦ Θεοῦ, εἰ μὴ ὁ διδάσκαλος ἡμῶν, Λόγος ὢν, ἄνθρωπος ἐγένετο. Οὐδὲ γὰρ ἄλλος υἱὸς τις ἦν ἐξηγήσασθαι τὰ τοῦ Πατρὸς, εἰ μὴ ὁ αἰδῖος αὐτοῦ Λόγος. 2 Τῷ ἰδίῳ οὖν αἵματι λυτρωσαμένου ἡμᾶς τοῦ Κυρίου καὶ δόντος τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀντὶ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς καὶ τὴν σάρκα τὴν ἑαυτοῦ ἀντὶ τῶν ἡμετέρων σαρκῶν. 3 Οὐ γὰρ δοκῆσει ταῦτα, ἀλλ' ἐν ὑποστάσει ἀληθείας ἐγένετο. Εἰ δὲ μὴ ὢν ἄνθρωπος ἐφαίνετο ἄνθρωπος, οὔτε ὁ ἦν ἐπ' ἀληθείας ἔμεινε, Πνεῦμα Θεοῦ, ἐπεὶ ἀόρατον τὸ Πνεῦμα, οὔτε ἀλήθειά τις ἦν ἐν αὐτῷ, οὐ γὰρ ἐκεῖνο ἦν ὅπερ ἐφαίνετο. Προείπομεν δὲ ὅτι Ἀβραάμ καὶ οἱ λοιποὶ προφῆται προφητικῶς αὐτὸν ἔβλεπον, τὸ μέλλον ἔσεσθαι δι' ὄψεως προφητεύοντες. Εἰ οὖν καὶ νῦν τοιοῦτος ἐφάνη, μὴ ὢν ὅπερ ἐφαίνετο, προφητικὴ τις ὀπτασία γέγονε τοῖς ἀνθρώποις, καὶ δεῖ ἄλλην ἐκδέχεσθαι παρουσίαν αὐτοῦ, ἐν ἧ τοιοῦτος ἔσται οἶος νῦν ὁράται προφητικῶς. Ἀπεδείξαμεν δὲ ὅτι τὸ αὐτὸ ἐστὶ δοκῆσει λέγειν πεφηνέναι καὶ μηδὲν ἐκ τῆς Μαρίας εἰληφέναι. Οὐδὲ γὰρ ἦν ἀληθῶς σάρκα καὶ αἷμα ἐσσηκῶς, δι' ὧν ἡμᾶς ἐξηγοράσατο, εἰ μὴ τὴν ἀρχαίαν πλάσιν τοῦ Ἀδάμ εἰς ἑαυτὸν ἀνεκεφαλιώσατο. Μάταιοι οὖν οἱ ἀπὸ Οὐαλεντίνου, τοῦτο δογματίζοντες, ἵνα ἐκβάλωσι τὴν ζωὴν τῆς σαρκὸς. 4 Ἐπειδὴ μέλη αὐτοῦ ἐσμεν καὶ διὰ τῆς κτίσεως τρεφόμεθα, τὴν δὲ κτίσιν αὐτὸς ἡμῖν παρέχει, τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλων καὶ βρέχων καθὼς βούλεται, τὸ ἀπὸ τῆς κτίσεως ποτήριον ἴδιον αἷμα ὡμολόγησεν, ἐξ οὗ δεύσει τὸ ἡμέτερον αἷμα, καὶ τὸν ἀπὸ τῆς κτίσεως ἄρτον ἴδιον σῶμα διεβεβαιώσατο, ἀφ' οὗ τὰ ἡμέτερα αὐξήσει σώματα. Ὅποτε οὖν καὶ τὸ κεκραμένον ποτήριον καὶ ὁ γεροντὸς ἄρτος ἐπιδέχεται τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ γίνεται εὐχαριστία καὶ σῶμα Χριστοῦ, ἐκ τούτων τε αὐξήσει καὶ συνέστηκεν ἡ τῆς σαρκὸς ἡμῶν ὑπόστασις, πῶς δεκτικὴν μὴ εἶναι τὴν σάρκα λέγουσι τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ, ἥτις ἐστὶ ζωὴ αἰώνιος, τὴν ἀπὸ τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου τρεφομένην καὶ μέλος αὐτοῦ ὑπάρχουσαν; Καθὼς ὁ

μακάριος Ἀπόστολός φησιν ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολῇ ὅτι «Μέλη ἐσμὲν τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ», οὐ περὶ πνευματικοῦ τινος καὶ ἀοράτου ἀνθρώπου λέγων ταῦτα, «τὸ γὰρ πνεῦμα οὔτε ὅστέα οὔτε σάρκας ἔχει», ἀλλὰ περὶ τῆς κατὰ τὸν ἀληθινὸν ἄνθρωπον οἰκονομίας, τῆς ἐκ σαρκῶν καὶ νεύρων καὶ ὀστέων συνεστώσης, ἣτις καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου ὃ ἐστὶν αἷμα αὐτοῦ τρέφεται καὶ ἐκ τοῦ ἄρτου ὃ ἐστὶ σῶμα αὐτοῦ αὔξεται. Καὶ ὄνπερ τρόπον τὸ ξύλον τῆς ἀμπέλου κλιθὲν εἰς τὴν γῆν τῷ ἰδίῳ καιρῷ ἐκαρποφόρησε, καὶ «ὁ κόκκος τοῦ σίτου πεσὼν εἰς τὴν γῆν» καὶ διαλυθεὶς πολλοστὸς ἠγέρθη διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ τοῦ συνέχοντος τὰ πάντα, ἔπειτα δὲ διὰ τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ εἰς χρῆσιν ἐλθόντα ἀνθρώπων καὶ προσλαμβανόμενα τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ εὐχαριστία γίνεται, ὅπερ ἐστὶ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, οὕτως καὶ τὰ ἡμέτερα σώματα ἐξ αὐτῆς τρεφόμενα καὶ θεθέντα εἰς τὴν γῆν καὶ διαλυθέντα ἐν αὐτῇ ἀναστήσεται ἐν τῷ ἰδίῳ καιρῷ, τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ τὴν ἔγερσιν αὐτοῖς χαριζομένου εἰς δόξαν Θεοῦ καὶ Πατρός, ὃς ὄντως τῷ θνητῷ τὴν ἀθανασίαν περιποιεῖ καὶ τῷ φθαρτῷ τὴν ἀφθαρσίαν προσχαρίζεται, ὅτι ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται, ἵνα μὴ ὡς ἐξ ἡμῶν αὐτῶν ἔχοντες τὴν ζωὴν φυσιωθῶμεν καὶ ἐπαρθῶμεν ποτε κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀχάριστον ἔννοιαν ἀναλαβόντες, πείρα δὲ μαθόντες ὅτι ἐκ τῆς ἐκείνου ὑπεροχῆς ἀλλ' οὐκ ἐκ τῆς ἡμετέρας φύσεως τὴν εἰς αἰὲν παραμονὴν ἔχομεν, μήτε τῆς περὶ τὸν Θεὸν δόξης ὡς ἔστιν ἀστοχῆσωμεν, μήτε τὴν ἡμετέραν φύσιν ἀγνοήσωμεν, ἀλλ' εἰδῶμεν τί ὁ Θεὸς δύναται καὶ τί ἄνθρωπος εὐεργετεῖται».

Διαταγὴς των Ἀγίων Ἀποστόλων, Βιβλίον Ζ', κε, Εὐχαριστία μουσικῆ:

«Εὐχαριστοῦμέν σοι, Πάτερ ἡμῶν, ὑπὲρ τῆς ζωῆς ἧς ἐγνώρισας ἡμῖν διὰ Ἰησοῦ τοῦ Παιδός σου, δι' οὗ καὶ τὰ πάντα ἐποίησας καὶ τῶν ὄλων προνοεῖς, ὃν καὶ ἀπέστειλας ἐπὶ σωτηρίᾳ τῇ ἡμετέρᾳ γενέσθαι ἄνθρωπον, ὃν καὶ συνε χώρησας παθεῖν καὶ ἀποθανεῖν, ὃν καὶ ἀναστήσας εὐδόκησας δοξάσαι καὶ ἐκάθισας ἐκ δεξιῶν σου, δι' οὗ καὶ ἐπηγγείλω ἡμῖν τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν. Σὺ δέσποτα παντοκράτωρ, Θεὲ αἰώνιε, ὡσπερ ἦν τοῦτο διεσκορπισμένον καὶ συναχθὲν ἐγένετο εἰς ἄρτος, οὕτως συνάγαγέ σου τὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ τῶν περάτων τῆς γῆς εἰς τὴν σὴν βασιλείαν. Ἔτι εὐχαριστοῦμεν, Πάτερ ἡμῶν, ὑπὲρ τοῦ τιμίου αἵματος Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἐκχυθέντος ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τοῦ τιμίου σώματος, οὗ καὶ ἀντίτυπα ταῦτα ἐπιτελοῦμεν, αὐτοῦ διαταξαμένου ἡμῖν καταγγέλλειν τὸν αὐτοῦ θάνατον· δι' αὐτοῦ γὰρ σοι καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν».

34ος Κανόνας των Ἀποστόλων, Constitutiones Apostolorum, VIII, 47:

«Τους επισκόπους ἐκάστου ἔθνους εἰδέναί χρῆτον ἐν αὐτοῖς πρώτον, καὶ ηγεῖσθαι αὐτὸν ὡς κεφαλὴν, καὶ μηδὲν τι πράττειν περιττόν ἀνευ τῆς ἐκείνου γνώμης. ἐκεῖνα δὲ μόνον πράττειν ἕκαστον, ὅσα τῆ αὐτοῦ παροικία ἐπιβάλλει καὶ τὰς ὑπ' αὐτῷ χώραις. Ἀλλὰ μηδὲ ἐκεῖνος (ὁ πρῶτος) ἀνευ τῆς πάντων (ἐπισκόπων) γνώμης ποιεῖτω τι. Οὕτως γὰρ ὁμόνοια ἐστὶ, καὶ δοξασθήσεται ὁ Θεὸς διὰ Κυρίου ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι».

Ἰγνατίου Ἀντιοχείας, Πρὸς Τραλλιανούς, 6,1:

«VI. Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, οὐκ ἐγώ, ἀλλ' ἡ ἀγάπη Ἰησοῦ Χριστοῦ· μόνη τῇ χριστιανῇ τροφῇ χρῆσθε, ἀλλοτρίας δὲ βοτάνης ἀπέχεσθε, ἣτις ἐστὶν αἵρεσις· 2. οἱ καὶ ἰῶ παρεμπλέκουσιν Ἰησοῦν Χριστὸν καταξιοπιστευόμενοι, ὡσπερ θανάσιμον φάρμακον διδόντες μετὰ οἰνομέλιτος, ὅπερ ὁ ἀγνοῶν ἀδεῶς λαμβάνει ἐν ἠδονῇ κακῇ τὸ ἀποθανεῖν».

Ἀπόστιχον αἰνῶν Παρασκευῆς α' ἤχου:

Ἦχος α' Σταυρώσιμον

Διὰ τοῦ Σταυροῦ σου Χριστέ, μία ποιμνὴ γέγονεν Ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων, καὶ μία Ἐκκλησία, οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ ἀγάλλεται, Κύριε, δόξα σοι.

Ἐσπερινὸς Κυριακῆς των Ἀγίων Πατέρων

Δόξα... Ἦχος πλ. β'

Τὰς μουσικὰς σήμερον τοῦ Πνεύματος σάλπιγγας, τοὺς θεοφόρους Πατέρας ἀνευφημήσωμεν, τοὺς μελωδήσαντας ἐν μέσῳ τῆς Ἐκκλησίας, μέλος ἐναρμόνιον θεολογίας, Τριάδα μίαν, ἀπαράλλακτον, οὐσίαν τε καὶ Θεότητα, τοὺς καθαιρέτας Ἀρείου, καὶ ὀρθοδόξων προμάχους, τοὺς πρεσβεύοντας πάντοτε Κυρίῳ, ἐλεηθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

Στιχηρὰ Προσόμοια τῶν Πατέρων

Ἦχος πλ. β' Ὄλην ἀποθέμενοι

Ὅλην συγκροτήσαντες, τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιστήμην, καὶ τῷ θείῳ Πνεύματι, συνδιασκεψάμενοι, τὸ μακάριον, καὶ σεπτὸν Σύμβολον, οἱ σεπτοὶ Πατέρες, θεογράφως διεχάραξαν, ἐν ᾧ σαφέστατα, τῷ

Γεγεννηκότι συνάναρχον, τὸν Λόγον ἐκδιδάσκουσι, καὶ παναληθῶς ὁμοούσιον, ταῖς τῶν Ἀποστόλων, ἐπόμενοι προδήλως διδαχαῖς, οἱ εὐκλεεῖς καὶ πανόλβιοι, ὄντως καὶ θεόφρονες.

Δόξα... Ἦχος γ'

Ἀποστολικῶν παραδόσεων, ἀκριβεῖς φύλακες γεγόνατε, ἅγιοι Πατέρες· τῆς γὰρ ἀγίας Τριάδος τὸ ὁμοούσιον, ὀρθοδόξως δογματίσαντες, Ἀρείου τὸ βλάσφημον, συνοδικῶς κατεβάλατε, μεθ' ὃν καὶ Μακεδόνιον, πνευματομάχον ἀπελέγξαντες, κατεκρίνατε Νεστόριον, Εὐτυχέα, καὶ Διόσκορον, Σαβέλλιον τε, καὶ Σεβήρον τὸν ἀκέφαλον, ὧν τῆς πλάνης αἰτήσασθε ῥυσθέντας ἡμᾶς, ἀκηλίδωτον ἡμῶν τὸν βίον, ἐν τῇ πίστει φυλάττεσθαι, δεόμεθα

Ιγνατίου Αντιοχείας, Προς Μαγνησιεῖς 10, PG 5, 672A:

«1 Μὴ οὖν ἀναισθητῶμεν τῆς χρηστότητος αὐτοῦ. ἐὰν γὰρ ἡμᾶς μιμήσῃται καθὰ πράσσομεν, οὐκέτι ἐσμέν. διὰ τοῦτο, μαθηταὶ αὐτοῦ γενόμενοι, μάθωμεν κατὰ Χριστιανισμόν ζῆν. ὅς γὰρ ἄλλω ὀνόματι καλεῖται πλέον τούτου, οὐκ ἔστιν τοῦ θεοῦ. 2 ὑπέρθεσθε οὖν τὴν κακὴν ζύμην, τὴν παλαιωθεῖσαν καὶ ἐνοξίσασαν, καὶ μεταβάλεσθε εἰς νέαν ζύμην, ὃ ἐστὶν Ἰησοῦς Χριστός. ἀλίσθητε ἐν αὐτῷ· ἵνα μὴ διαφθαρῇ τις ἐν ὑμῖν, ἐπεὶ ἀπὸ τῆς ὁσμῆς ἐλεγχθήσεσθε. 3 ἄτοπὸν ἐστὶν, Ἰησοῦν Χριστὸν λαλεῖν καὶ ἰουδαῖζειν. ὁ γὰρ Χριστιανισμὸς οὐκ εἰς Ἰουδαϊσμόν ἐπίστευσεν, ἀλλ' Ἰουδαϊσμός εἰς Χριστιανισμόν, ὧ1 πᾶσα γλῶσσα πιστεύουσα εἰς θεὸν συνήχθη».

Ευχὴ Θείας Λειτουργίας του Μ. Βασιλείου:

«Μνήσθητι, Κύριε, πάσης Ἐπισκοπῆς Ὀρθοδόξων, τῶν ὀρθοτομούντων τὸν λόγον τῆς σῆς ἀληθείας. Μνήσθητι, Κύριε, κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρῶν σου, καὶ τῆς ἐμῆς ἀναξιότητος, συγχώρησόν μοι πᾶν πλημμέλημα ἐκούσιόν τε καὶ ἀκούσιον, καὶ μὴ διὰ τὰς ἐμὰς ἀμαρτίας κωλύσης τὴν χάριν τοῦ Ἁγίου σου Πνεύματος ἀπὸ τῶν προκειμένων Δώρων. Μνήσθητι, Κύριε, τοῦ Πρεσβυτερίου, τῆς ἐν Χριστῷ Διακονίας, καὶ παντὸς ἱερατικοῦ Τάγματος, καὶ μηδένα ἡμῶν καταισχύνης τῶν κυκλούντων τὸ ἅγιόν σου Θυσιαστήριον. Ἐπίσκεψαι ἡμᾶς ἐν τῇ χρηστότητί σου, Κύριε, ἐπιφάνηθι ἡμῖν ἐν τοῖς πλουσίοις σου οἰκτιρμοῖς, εὐκράτους καὶ ἐπωφελεῖς τοὺς ἀέρας ἡμῖν χάρισαι, ὄμβρους εἰρηνικοὺς τῇ γῆ πρὸς καρποφορίαν δώρησαι. Εὐλόγησον τὸν στέφανον τοῦ ἐνιαυτοῦ τῆς χρηστότητός σου, παῦσον τὰ σχίσματα τῶν Ἐκκλησιῶν, σβέσον τὰ φρυάγματα τῶν ἐθνῶν, τὰς τῶν αἱρέσεων ἐπαναστάσεις ταχέως κατάλυσον, τῇ δυνάμει τοῦ Ἁγίου σου Πνεύματος. Πάντας ἡμᾶς πρόσδεξαι εἰς τὴν βασιλείαν σου, υἱοὺς φωτὸς καὶ υἱοὺς ἡμέρας ἀναδείξας, τὴν σὴν εἰρήνην, καὶ τὴν σὴν ἀγάπην χάρισαι ἡμῖν, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν· πάντα γὰρ ἀπέδωκας ἡμῖν».

Ιωάννου Δαμασκηνού, Περί αἱρέσεων, PG 94, 678-704:

«Περί αἱρέσεων ἐν συντομίᾳ ἑκατόν, ὅθεν ἤρξαντο καὶ πόθεν γέγοναν.

Πασῶν αἱρέσεων μητέρες καὶ πρωτότυποι τέσσαρες· α' οἷον Βαρβαρισμός, β' Σκυθισμός, γ' Ἑλληνισμός, δ' Ἰουδαϊσμός, ἐξ ὧν αἱ ἄλλαι πᾶσαι ἀνεφύησαν.

1 Βαρβαρισμός, ἥτις καθ' ἑαυτὴν ἐστὶ διαρκέσασα ἀπὸ ἡμερῶν τοῦ Ἀδάμ ἐπὶ δέκα γενεὰς τοῦ Νῶε. Βαρβαρισμός δὲ κέκληται ἀπὸ τοῦ μὴ τοὺς τότε ἀνθρώπους ἀρχηγόν τινα ἔχειν ἢ μίαν συμφωνίαν, ἀλλ' ὅ τι πᾶς τις ἐαυτῷ ἐστοίχει καὶ νόμος ἐαυτῷ κατὰ τὴν προτίμησιν τοῦ ἰδίου βουλήματος ἐγένετο.

2 Σκυθισμός, ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Νῶε καὶ μετέπειτα ἄχρι τῆς τοῦ πύργου οἰκοδομῆς καὶ Βαβυλῶνος καὶ μετὰ τὸν τοῦ πύργου χρόνον ἐπὶ ὀλίγοις ἔτεσιν, τουτέστιν ἕως Φαλέκ καὶ Ραγαῦ, οἵτινες ἐπὶ τὸ τῆς Εὐρώπης κλίμα ἀνανενευκότες τῷ τῆς Σκυθίας μέρει καὶ τοῖς ἐαυτῶν ἔθνεσι προσεκριθήσαν ἀπὸ τῆς τοῦ Θάρρα ἡλικίας καὶ ἐπέκεινα, ἐξ οὐπὲρ οἱ Θρᾶκες γεγόνασι.

3 Ἑλληνισμός, ἀπὸ τῶν χρόνων Σερούχ ἐναρξάμενος τῆς εἰδωλολατρίας, καὶ ὡς ἐστοίχουν ἕκαστος τὸ τῆνικαῦτα κατὰ τινα δεισιδαιμονίαν ἐπὶ τὸ μάλιστα πολιτικώτερον καὶ ἐπὶ ἔθῃ καὶ θεσμούς, εἰδώλων μέντοι γε ἐναρξάμενα τάττεσθαι τὰ τῶν ἀνθρώπων γένη, οἷς τότε ἐστοίχησαν, ἐθεοποιούν καὶ διὰ μὲν χρωμάτων διαγράφοντες τὴν ἀρχὴν καὶ ἀπεικάζοντες τοὺς τότε παρ' αὐτοῖς τετιμημένους ἢ γόητας ἢ τινὰς τι δρᾶσαντας ἐν βίῳ μνήμης δοκοῦν ἄξιον δι' ἀλκὴν ἢ σωματῶν εὐρωστίαν, ἔπειτα δὲ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Θάρρα, πατρὸς Ἀβραάμ, καὶ δι' ἀγαλμάτων τὴν πλάνην τῆς εἰδωλολατρίας εἰσηγησάμενοι τοὺς ἐαυτῶν προπάτορας δι' ἀπεικονισμῶν τετιμηκότες καὶ τοὺς πρὸ ἐαυτῶν τετελευτηκότας τεχνησάμενοι ἐκ κεραμικῆς ἐπιστήμης τὸ πρῶτον, ἔπειτα ἐκάστη τέχνη μιμησάμενοι οἰκοδόμοι μὲν λίθον ξέσαντες, ἀργυροκόποι δὲ καὶ χρυσοκόποι ἀπὸ τῆς ἰδίας ὕλης τεκτηνάμενοι, οὕτω τε καὶ τέκτονες καὶ οἱ καθεξῆς. Αἰγύπτιοι δὲ ὁμοῦ καὶ Βαβυλώνιοι καὶ Φρύγες καὶ Φοίνικες ταύτης τῆς θρησκείας πρῶτοι εἰσηγηταὶ γεγόνασιν ἀγαματοποιίαις καὶ μυστηρίοις· ἀφ' ὧν τὰ πρῶτα εἰς Ἑλλήνας μετηνέχθη ἀπὸ τῆς Κέκροπος ἡλικίας καὶ καθεξῆς, μετέπειτα δὲ καὶ ὑστέρῳ πολὺ τοὺς περὶ Κρόνον καὶ Ῥεάν, Δία τε καὶ καθεξῆς καὶ Ἀπόλλωνα θεοὺς ἀναγορεύσαντες. Ἑλληνες δὲ κέκληνται ἀπὸ Ἐλένου τινὸς ἀνδρὸς τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι κατωκηκότων· ὡς δὲ ἔτεροι φασιν, ἀπὸ τῆς ἐλαίας τῆς ἐν Ἀθήναις. Ἴωνες

δὲ τούτων ἀρχηγοὶ γεγέννηται, ὡς ἔχει ἡ ἀκρίβεια, ἀπὸ τοῦ Ἰωῦάν, ἐνὸς ἀνδρὸς τῶν τὸν πύργον οἰκοδομησάντων, ὅτε αἱ γλῶσσαι διηρέθησαν τῶν πάντων, δι' ἣν αἰτίαν καὶ Μέρωπες πάντες κέκληνται διὰ τὴν μεμερισμένην φωνήν. Ὑστερον δὲ ὁ Ἑλληνισμὸς εἰς αἰρέσεις κατέστη κατωτέρω τῶν χρόνων, φημὶ δὴ Πυθαγορείων καὶ Στωϊκῶν καὶ Πλατωνικῶν καὶ Ἐπικουρείων· καὶ λοιπὸν θεοσεβείας χαρακτὴρ ὑπῆρχεν ἅμα καὶ ὁ κατὰ φύσιν νόμος πολιτευόμενος, ἀπὸ τούτων τῶν ἐθνῶν ἑαυτὸν ἀφορίζων, ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς καὶ δεῦρο, μέσος τυγχάνων Βαρβαρισμοῦ καὶ Σκυθισμοῦ καὶ Ἑλληνισμοῦ, ἕως οὗ συνήφθη ἡ τοῦ Ἀβραάμ θεοσεβεία. 4 Καὶ μετέπειτα Ἰουδαϊσμός, ἀπὸ τῶν χρόνων Ἀβραάμ τὸν χαρακτῆρα διὰ περιτομῆς εἰληφώς καὶ ἐν Μωσῆ, ἐβδόμῳ ἀπὸ Ἀβραάμ, διὰ τοῦ δοθέντος νόμου ὑπὸ τοῦ θεοῦ γραφεῖς, ἀπὸ δὲ τοῦ Ἰούδα, τετάρτου υἱοῦ Ἰακώβ τοῦ ἐπικληθέντος Ἰσραήλ, διὰ δὲ Δαυὶδ τοῦ προφήτου βασιλεύσαντος ἀπὸ τῆς τοῦ αὐτοῦ Ἰούδα φυλῆς τὸ τέλειον τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ὀνόματος κεκληρωμένος. Σαφῶς περὶ τούτων τῶν τεσσάρων αἰρέσεων ὁ ἀπόστολος ἀποτέμνων ἔφη· «Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὐ βάρβαρος, οὐ Σκύθης, οὐχ Ἕλληνας, οὐκ Ἰουδαῖος, ἀλλὰ καινὴ κτίσις.» Ἑλλήνων διαφοραί.

5 Πυθαγόρειοι ἦτοι Περιπατητικοί, τὴν μονάδα καὶ πρόνοιαν καὶ τὸ κωλύειν θύεσθαι τοῖς δῆθεν θεοῖς Πυθαγόρας ἐδογματίσεν, ἐμψύχων δὲ μὴ μεταλαμβάνειν, ἀπὸ τοῦ οἴνου δὲ ἐγκρατεύεσθαι. Διώριζεν δὲ ἅμα τὰ ἀπὸ σελήνης καὶ ἄνω ἀθάνατα λέγων, τὰ δὲ ὑποκάτω θνητά· μεταγγισμοὺς δὲ ψυχῶν ἀπὸ σωμάτων εἰς σώματα ἄχρι ζώων καὶ κνωδάλων, σιωπὴν δὲ ἅμα ἀσκεῖν ἐπὶ χρόνῳ πέντε ἐτῶν ἐδίδασκεν, τελευταῖον δὲ αὐτὸν θεὸν ὀνομάζων.

6 Πλατωνικοὶ θεὸν καὶ ὕλην καὶ εἶδος καὶ τὸν κόσμον γενητὸν καὶ φθαρτὸν ὑπάρχειν, τὴν δὲ ψυχὴν ἀγένητον καὶ ἀθάνατον καὶ θείαν. Εἶναι δὲ αὐτῆς τρία μέρη, λογιστικόν, θυμικόν, ἐπιθυμητικόν· τὰς τε γυναῖκας κοινὰς τοῖς πᾶσι γίνεσθαι, καὶ μηδένα γαμετὴν ἔχειν ἰδίαν, ἀλλὰ τοὺς θέλοντας ταῖς βουλομέναις συνεῖναι. Μεταγγισμὸν δὲ ὡσαύτως ψυχῶν εἰς σώματα ἄχρι κνωδάλων, ὁμοῦ δὲ καὶ θεοὺς πολλοὺς ἐκ τοῦ ἐνὸς ἐδογματίσεν.

7 Στωϊκοὶ σῶμα τὸ πᾶν δογματίζοντες καὶ τὸν αἰσθητὸν τοῦτον κόσμον θεὸν νομίζοντες, τινὲς δὲ ἐκ τῆς τοῦ πυρὸς οὐσίας τὴν φύσιν ἔχειν αὐτὸν ἀπεφήναντο. Καὶ τὸν μὲν θεὸν νοῦν ὀρίζουσι, καὶ ὡς ψυχὴν παντὸς τοῦ ὄντος κύτους οὐρανοῦ καὶ γῆς· σῶμα δὲ αὐτοῦ τὸ πᾶν, ὡς ἔφην, καὶ ὀφθαλμοὺς τοὺς φωστῆρας, τὴν δὲ σάρκα ἀπόλλυσθαι καὶ τὴν ψυχὴν πάντων μεταγγίζεσθαι ἀπὸ σωμάτων εἰς σώματα.

8 Ἐπικουρείοι ἄτομά τε καὶ ἀμερῆ σώματα, ὁμοιομερῆ τε καὶ ἄπειρα τὴν ἀρχὴν εἶναι ὑπεστήσαντο καὶ τέλος εἶναι εὐδαιμονίας τὴν ἡδονὴν ἐδογματίσαν καὶ μήτε θεὸν μήτε πρόνοιαν τὰ πράγματα διοικεῖν.

9 Σαμαρειτισμὸς καὶ οἱ ἀπὸ τούτου Σαμαρεῖται. Οὗτός ἐστιν ἀπὸ Ἰουδαίων, πρὸ μὲν τοῦ καταστῆναι αἰρέσεις εἰς Ἕλληνας καὶ πρὸ τοῦ συστῆναι αὐτῶν τὰ δόγματα, μετὰ δὲ τοῦ εἶναι Ἑλλήνων τὴν θρησκείαν καὶ μέσον τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ πρόφασιν εἰληφώς ἀπὸ τῶν χρόνων Ναβουχο δονόσορ καὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων αἰχμαλωσίας· μέτοικοι δὲ ὄντες ἀπὸ Ἀσσυρίων εἰς τὴν Ἰουδαίαν καὶ λαβόντες τὴν πεντάτευχον Μωσέως, τοῦ βασιλέως αὐτοῖς ἀποστείλαντος ἀπὸ Βαβυλῶνος διὰ ἱερέως Ἐσδρα καλουμένου, τὰ πάντα ἔχοντες ὡς Ἰουδαῖοι, πλὴν τοῦ βδελύττεσθαι τὰ ἔθνη καὶ μήτε προσψαύειν τινῶν καὶ πλὴν τοῦ ἀρνεῖσθαι νεκρῶν ἀνάστασιν καὶ τὰς ἄλλας προφητείας τὰς μετὰ Μωσέα.

Σαμαρειτῶν ἔθνη τέσσαρα· 10 Γοροθηνοί, οἱ ἄλλοις καιροῖς τὰς ἐορτὰς ἄγοντες παρὰ τοὺς Ἰεβουσαίους. 11 Ἰεβουσαῖοι διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν τῶν ἐορτῶν πρὸς τοὺς Γοροθηνοὺς διαφερόμενοι.

12 Ἐσσηνοί, οἱ μὴδ' ὀποτέροις ἐναντιούμενοι, τοῖς δὲ παρατυγχάνουσι συνεορτάζοντες ἀδιαφόρως.

13 Δοσσηνοὶ τοῖς αὐτοῖς ἔθεισιν, οἷα δὴ Σαμαρεῖται ἐμπολιτευόμενοι, περιτομῆ τε καὶ σαββάτῳ καὶ τοῖς ἄλλοις χρώμενοι καὶ τῇ πεντατεύχῳ· περισσότερον δὲ τῶν ἄλλων φυλάττοντες τὸ ἀπέχεσθαι ἐμψύχων, ὁμοίως καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις, καὶ ἐν νηστεῖαις δὲ συνεχέστατα βιοῦν. Ἐχουσι δὲ καὶ παρθενίαν, τινὲς δὲ αὐτῶν ἐγκρατεύονται· ἄλλοι πιστεύουσι τε νεκρῶν ἀνάστασιν, ὅπερ ξένον ἐστὶ Σαμαρείταις. Ἰουδαίων αἰρέσεις ἑπτὰ.

14 Γραμματεῖς, οἵτινες νομικοὶ μὲν ἦσαν καὶ δευτερωταὶ παραδόσεων τῶν παρ' αὐτοῖς πρεσβυτέρων τῇ περιττοτέρᾳ ἐθελοθρησκείᾳ ἔθνη φυλάττοντες, ἃ οὐ διὰ τοῦ νόμου μεμαθήκασιν, ἀλλ' ἑαυτοῖς ἐτύπωσαν σεβάσματα δικαιοῦματος τῆς νομοθεσίας.

15 Φαρισαῖοι, οἱ ἐρμηνευόμενοι ἀφωρισμένοι· οἱ τὸ ἀκρότατον βιοῦντες καὶ δῆθεν τῶν ἄλλων δοκιμώτεροι, παρ' οἷς καὶ νεκρῶν ἀνάστασις, ὃ καὶ παρὰ τοῖς γραμματεῦσι, καὶ ἡ περὶ ἀγγέλων καὶ πνεύματος ἁγίου, ὅτι ἔστι, συγκατάθεσις· πολιτεία δὲ διάφορος, καὶ μέχρι χρόνου ἐγκράτεια καὶ παρθενία, νηστεία δὲ δις τοῦ σαββάτου, ξεστῶν καθαρισμὸς καὶ πινάκων καὶ ποτηρίων ὡς καὶ οἱ γραμματεῖς, ἀποδεκατώσεις τε καὶ ἀπαρχαὶ καὶ ἐνδελεχεῖς εὐχαὶ καὶ σχήματα ἐθελοθρησκευτικὰ τῆς ἐνδυσίας διὰ τε τῆς ἀμπεχόνης καὶ τῶν δελματικῶν ἦτον κολοβίων καὶ τοῦ πλατυσμοῦ τῶν φυλακτηρίων, τουτέστι σημάτων τῆς πορφύρας καὶ κρασπέδων καὶ ροῖσκων ἐπὶ τὰ πτερύγια τῆς ἀμπεχόνης, ἅτινα ταῦτα ἐτύγχανε σημεῖα τῆς παρ' αὐτοῖς ἕως καιροῦ ἐγκρατείας· οἱ καὶ παρεισέφερον γένεσιν καὶ εἰμαρμένην. 16 Σαδδουκαῖοι, οἱ ἐρμηνευόμενοι δικαιοτάτοι, οἱ ἐκ γένους μὲν ἦσαν

Σαμαρειτῶν ὁμοῦ καὶ ἱερέως Σαδοὺκ ὀνόματι, νεκρῶν μὲν ἀνάστασιν ἀρνούμενοι καὶ μὴ παραδεχόμενοι ἄγγελον μήτε πνεῦμα, τὰ δὲ πάντα ὄντες Ἰουδαῖοι.

17 Ἡμεροβαπτισταί, οἳ μὲν κατὰ πάντα Ἰουδαῖοι ἦσαν, ἔφασκον δὲ μηδένα ζωῆς αἰωνίου τυγχάνειν, εἰ μὴ τι ἂν καθ' ἐκάστην ἡμέραν βαπτίζοιτο.

18 Ὅσσηνοί, οἳ δὴ ἰταμῶτατοι ἐρμηνεύονται. Ἦσαν δὲ οὗτοι κατὰ νόμον τὰ πάντα τελοῦντες, ἐχρῶντο δὲ καὶ γραφαῖς ἐτέραις μετὰ τὸν νόμον, τοὺς δὲ πλείους τῶν μετέπειτα προφητῶν ἀπεβάλλοντο. 19 Νασσαριαῖοι, οἱ ἐρμηνευόμενοι ἀφηνιασταί, οἳ πᾶσαν σαρκοφαγίαν ἀπαγορεύουσιν, ἐμψύχων τε οὐδ' ὄλως μεταλαμβάνουσιν, ἄχρι δὲ Μωσέως καὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ τοῖς ἐν πεντατεύχῳ ἁγίοις ὀνόμασι πατριαρχῶν κεκρημένοι καὶ πιστεύοντες, φημί δὴ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ καὶ τῶν ἀνωτάτω καὶ αὐτοῦ Μωσέως καὶ Ἀαρῶν καὶ Ἰησοῦ. Τὰς δὲ τῆς πεντατεύχου γραφὰς οὐκ εἶναι Μωσέως δογματίζουσιν, ἄλλας δὲ παρ' αὐτὰς διαβεβαιοῦνται.

20 Ἡρωδιανοὶ Ἰουδαῖοι μὲν ἦσαν κατὰ πάντα, Ἡρώδην δὲ Χριστὸν προσεδόκουν καὶ αὐτῷ τὸ τοῦ Χριστοῦ γέρας ἀπεδίδουν καὶ ὄνομα. Οὗτος ὁ πρῶτος τόμος περιέχων κατὰ τῶν εἴκοσι τούτων αἰρέσεων· ἐν αὐτῷ δὲ ἡ περὶ τῆς Χριστοῦ ἐπιδημίας ὑπόθεσις καὶ ἡ τῆς ἀληθείας ὁμολογία. Τάδε ἔνεστιν ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ τοῦ πρώτου βιβλίου, ἐν ᾧ περὶ αἰρέσεων δεκατριῶν αἱ παρὰ Χριστιανοῖς αἰρέσεις.

21 Σιμωνιανοί, οἱ ἀπὸ Σίμωνος τοῦ μάγου τοῦ ἐπὶ Πέτρου τοῦ ἀποστόλου, κώμης Γιθθῶν τῆς Σαμαρείας. Οὗτος ἀπὸ Σαμαρειτῶν ὠρμάτω Χριστοῦ ὑποδύς ὄνομα μόνον. Ἐδίδασκεν δὲ αἰσχροποῖόν μίξιν μολυσμοῦ, ἀδιαφορίαν σωματῶν. Ἀποβάλλεται δὲ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὸν κόσμον μὴ εἶναι θεοῦ φάσκει. Εἰκόνα δὲ αὐτοῦ ὡς Διὸς καὶ τῆς σὺν αὐτῷ πόρνης ὀνόματι Ἑλένης, Ἀθηνᾶς τύπον, τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς παρεδίδου εἰς προσκύνησιν. Ἔλεγεν δὲ ἑαυτὸν Σαμαρείταις μὲν τὸν πατέρα, Ἰουδαίους δὲ τὸν Χριστόν.

22 Μενανδριανοί, οἱ ἀπὸ τούτου τοῦ Σίμωνος διὰ Μενάνδρου τινὸς ἐναρξάμενοι, διαφερόμενοι δὲ πρὸς τοὺς Σιμωνιανούς κατὰ τι, οἳ ἀπὸ ἀγγέλων ἔλεγον τὸν κόσμον γεγενῆσθαι.

23 Σατορνιλιανοί, οἱ κατὰ τὴν Συρίαν τὴν τῶν Σιμωνιανῶν κρατύναντες αἰσχροουργίαν, ἕτερα δὲ παρὰ τοὺς Σιμωνιανούς εἰς ἔκπληξιν περισσοτέραν κηρύσσοντες, ἀπὸ δὲ Σατορνίλου τὴν ἀρχὴν ἐσχηκότες, καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸν Μενάνδρον ὑπὸ ἀγγέλων τὸν κόσμον γεγενῆσθαι φάσκοντες, μόνων δὲ ἐπτὰ, διὰ τὴν τοῦ πατρὸς γνώμην.

24 Βασιλειδιανοί, τῆς αὐτῆς αἰσχροουργίας τελεσταί, ἀπὸ Βασιλείδους, τοῦ ἅμα Σατορνίλῳ, καὶ Σιμωνιανοῖς καὶ Μενανδριανοῖς μαθητευόμενοι καὶ τὰ ὅμοια μὲν φρονοῦντος, κατὰ τι δὲ διαφερομένου· λέγει γὰρ τξε' οὐρανοὺς εἶναι καὶ τούτοις ὀνόματα ἀγγελικὰ ἐπιτίθησι. Διὸ καὶ τὸν ἐνιαυτὸν τοσοῦτων ἡμερῶν εἶναι, καὶ τὸ Ἀβραασὰς ὄνομα εἶναι τξε', καὶ εἶναι τοῦτο φησὶν ἅγιον ὄνομα.

25 Νικολαῖται, ἀπὸ Νικολάου τοῦ ἐπὶ ταῖς χρείαις ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ταχθέντος, ὃς διὰ ζῆλον τῆς ἰδίας γαμετῆς τὴν αἰσχροουργίαν ἅμα τοῖς ἄλλοις ἐπιτελεῖν τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς ἐδίδασκεν, καὶ περὶ τοῦ Καυλακαύχ καὶ Πρωτονίκου καὶ ἄλλων βαρβαρικῶν ὀνομάτων εἰσαγαγῶν τῷ κόσμῳ.

26 Γνωστικοί, οἳ τὰς αἰρέσεις διαδεξάμενοι, πλεον δὲ τούτων πάντων τὴν αἰσχροπότητα ἐμμανῶς ἐργαζόμενοι, ἐν Αἰγύπτῳ δὲ Στρατιωτικοὶ καλούμενοι καὶ Φιβιωῖται, ἐν δὲ τοῖς ἀνωτερικοῖς μέρεσι Σωκρατῖται, παρ' ἐτέροις δὲ Ζακαῖοι. Ἄλλοι δὲ Κολδιανούς αὐτοὺς λέγουσιν, ἄλλοι δὲ Βορβορίτας αὐτοὺς καλοῦσιν. Οὗτοι τὴν Βαρβέλῳ καὶ Βερώ ἀύχοῦσι.

27 Καρποκρατιανοί, οἱ ἀπὸ Καρποκράτους τινὸς τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ. Οὗτος ἐδίδασκε πᾶσαν αἰσχροουργίαν ἐκτελεῖν καὶ πᾶν ἐπιτήδευμα ἀμαρτίας. Καὶ εἰ μὴ τις, φησί, διὰ πάντων παρέλθῃ καὶ τὸ θέλημα πάντων τῶν δαιμόνων καὶ ἀγγέλων ἐκτελέσῃ, οὐ δυνήσεται ὑπερβῆναι τὸν ἀνώτατον οὐρανὸν οὐδὲ τὰς ἀρχὰς οὐδὲ τὰς ἐξουσίας παρελθεῖν. Ἔλεγεν δὲ τὸν Ἰησοῦν ψυχὴν νοεράν εἰληφέναι, εἰδότα δὲ τὰ ἄνω ἐνταῦθα καταγγέλλειν καὶ, εἰ τις πράξειεν ὅμοια τοῦ Ἰησοῦ, κατ' αὐτὸν εἶναι, τὸν τε νόμον σὺν τῇ τῶν νεκρῶν ἀναστάσει ἀπηγόρευσεν, ὡς αἱ ἀπὸ Σίμωνος καὶ δεῦρο αἰρέσεις. Τούτου γέγονεν ἐν Ῥώμῃ Μαρκελλίνα. Εἰκόνα δὲ ποιήσας ἐν κρυφῇ Ἰησοῦ καὶ Παύλου καὶ Ὁμήρου καὶ Πυθαγόρα, ταύτας ἐθυμία καὶ προσεκύνει. 28 Κηρινθιανοί, οἱ καὶ Μηρινθιανοί. Οὗτοι ἀπὸ Κηρίνου καὶ Μηρίνου Ἰουδαῖοί τινες τὴν περιτομὴν ἀύχουντες, τὸν δὲ κόσμον ὑπ' ἀγγέλων γεγενῆσθαι, Ἰησοῦν δὲ κατὰ προκοπὴν Χριστὸν κεκλήσθαι ἔλεγον.

29 Ναζωραῖοι, οἳ Χριστὸν ὁμολογοῦσιν Ἰησοῦν υἱὸν θεοῦ, πάντα δὲ κατὰ νόμον πολιτευόμενοι.

30 Ἐβιωναῖοι, παραπλήσιοι τοῖς προειρημένοις Κηρινθιανοῖς καὶ Ναζωραίοις, συνήφθη δὲ κατὰ τι ἢ τῶν Σαμψαίων καὶ Ἐλκεσαίων αἵρεσις, οἳ Χριστὸν φασὶν ἐκτίσθαι ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἐνδημήσαντα δὲ Χριστὸν ἐν τῷ Ἀδάμ καὶ [κατὰ καιρὸν ἐκδυόμενον αὐτὸν τὸν Ἀδάμ καὶ] πάλιν κατὰ καιρὸν ἐνδυόμενον τὸ αὐτὸ φασὶν ἐπιτετελεκεῖν αὐτὸν ἐν τῇ ἐνσάρκῳ αὐτοῦ παρουσίᾳ. Ἰουδαῖοι δὲ ὄντες εὐαγγελικοῖς κέχρηται, σαρκοφαγίαν δὲ βδελύσσονται, τὸ ὕδωρ ἀντὶ θεοῦ ἔχουσι, τὸν δὲ Χριστὸν ἄνθρωπον ἐν τῇ ἐνσάρκῳ αὐτοῦ παρουσίᾳ ἐνδεδύσθαι, ὡς ἔφην. Συνεχῶς βαπτίζονται ἐν τοῖς ὕδασι θέρους τε καὶ χειμῶνος, εἰς ἀγνισμόν δῆθεν ὡσπερ οἱ Σαμαρεῖται.

31 Ούαλεντινιανοί, οἱ σαρκὸς μὲν ἀπαγορεύουσιν ἀνάστασιν, παλαιὰν δὲ ἀθετοῦσι διαθήκην, καὶ προφήτας ἀναγινώσκοντες καί, ὅσα ἄλλα εἰς ὁμοίωσιν δύναται τροπολογεῖσθαι τῆς αὐτῶν αἰρέσεως, δεχόμενοι. Ἐτέρας τινὰς μυθολογίας παρεισφέρουσι τριάκοντα αἰώνων ὀνομασίας λέγοντες ἀρρενοθηλείας τε ὁμοῦ ἐκ τοῦ πατρὸς τῶν ὄλων γεγενημένους, οὓς καὶ θεοὺς νομίζουσι καὶ αἰῶνας. Τὸν δὲ Χριστὸν ἀπ' οὐρανοῦ ἐνηνοχέει τὴν σάρκα καὶ ὡς διὰ σωλῆνος τῆς Μαρίας διαπεπερακέναι.

32 Σεκουνδιανοί, οἷς συνάπτεται Ἐπιφάνης καὶ Ἰσίδωρος, ταῖς αὐταῖς κεχρημένοι συζυγίαις, τὰ ὅμοια Οὐαλεντίνῳ πεφρονηκότες, ἕτερα δὲ παρ' αὐτὸν ποσῶς διηγούμενοι. Προστιθέασι τὰ τῆς αἰσχρουργίας διδάσκοντες. Ἀπαγορεύουσι δὲ καὶ αὐτοὶ τὴν σάρκα.

33 Πτολεμαῖοι, μαθηταὶ καὶ αὐτοὶ ὄντες Οὐαλεντίνου, οἷς συνάπτεται ἡ Φλώρα· τὰ αὐτὰ δὲ περὶ τῶν συζυγιῶν καὶ οὗτοι λέγουσι καθάπερ Οὐαλεντινιανοὶ καὶ Σεκουνδιανοί, κατὰ τι δὲ καὶ οὗτοι διαφέρονται. Αὕτη καὶ ἡ τοῦ δευτέρου τόμου τοῦ πρώτου βιβλίου τῶν δεκατριῶν αἰρέσεων ἀνακεφαλαίως, Τάδε ἔνεστι καὶ ἐν τῷ τρίτῳ τοῦ πρώτου βιβλίου τόμῳ, ἐν ᾧ εἰσιν αἰρέσεις δεκατρεῖς.

34 Μαρκωσαῖοι. Μάρκος τις γεγένηται Κολορβάσου συμφοιτητής, δύο ἀρχὰς καὶ οὗτος παρεισάγων. Ἄθετεῖ δὲ νεκρῶν ἀνάστασιν, φαντασίας δὲ τινὰς δι' ἐκπωμαίων ἐξ ἐπαοιδῆς εἰς κυάνεον χρῶμα καὶ πορφυραῖον μεταβάλλων ἐμυσταγῶγει τὰς ἀπατωμένας γυναῖκας. Καὶ αὐτὸς δὲ τῶν εἴκοσι τεσσάρων στοιχείων βούλεται τὰ πάντα ἡγεῖσθαι ὁμοίως Οὐαλεντίνῳ.

35 Κολορβασαῖοι. Καὶ οὗτος ὁ Κολόρβασος ὡσαύτως τὰ αὐτὰ διηγούμενος, κατὰ τι δὲ διαφερόμενος πρὸς ἄλλας αἰρέσεις—φημὶ δὴ πρὸς τὰς περὶ Μάρκον καὶ Οὐαλεντίνον—τὰς προβολὰς καὶ ὀγδοάδας ἐτέρως ἐδίδαξεν.

36 Ἡρακλεωνῖται· καὶ οὗτοι τῇ τῶν ὀγδοάδων φαίνονται μυθολογία στοιχοῦντες, ἐτέρως παρὰ τὸν Μάρκον καὶ Πτολεμαῖον καὶ Οὐαλεντίνον καὶ τοὺς ἄλλους. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τῇ τελευτῇ τοῦ παρ' αὐτῶν τελευτῶντας ὁμοίως τῷ Μάρκῳ λυτροῦνται δι' ἐλαίου, ὀποβαλάμου καὶ ὕδατος, ἐπικλήσεις τινὰς Ἑβραϊκῆς λέξεσιν ἐπιλέγοντες τῇ κεφαλῇ τοῦ δῆθεν λυτρομένου.

37 Ὀφῖται, οἱ τὸν ὄφιν δοξάζοντες καὶ τοῦτον Χριστὸν ἡγούμενοι, ἔχοντες δὲ φύσει ὄφιν τὸ ἐρπετὸν ἐν κίστη τινί.

38 Καϊανοὶ ἅμα ταῖς ἄλλαις ὡσαύτως ταῖς τὸν νόμον ἀθετούσας αἰρέσεσιν καὶ τὸν λαλήσαντα ἐν νόμῳ τὰ αὐτὰ φρονοῦσι. Σαρκὸς μὲν ἀνάστασιν ἀρνούμενοι, τὸν δὲ Κάιν δοξάζουσι λέγοντες αὐτὸν τῆς ἰσχυροτέρας εἶναι δυνάμεως. Ἄμα δὲ καὶ τὸν Ἰούδαν ἐκθειάζουσιν, ὁμοῦ καὶ τοὺς περὶ Κορὲ καὶ Δαθᾶν καὶ Ἀβειρών, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς Σοδομίτας.

39 Σηθιανοί. Οὗτοι πάλιν τὸν Σῆθ δοξάζουσιν φάσκοντες αὐτὸν εἶναι ἐκ τῆς ἄνω μητρὸς μεταμεληθείσης, ἐφ' οἷς τοὺς περὶ Κάιν προεβάλετο, εἶτα μετὰ τὸν Κάιν ἀποβληθῆναι καὶ τὸν Ἀβὲλ ἀποκτανθῆναι συνελθούσης τῷ ἄνω πατρὶ καθαρὸν σπέρμα τὸν Σῆθ ποιῆσαι, ἐξ οὐπὲρ λοιπὸν κατήχη τὸ πᾶν ἀνθρώπων γένος. Καὶ αὐτοὶ δὲ ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας καί, ὅσα οἱ ἄλλοι δογματίζουσιν.

40 Ἀρχοντικοί. Οὗτοι πάλιν εἰς πολλοὺς ἄρχοντας τὸ πᾶν ἀναφέρουσι καὶ τὰ γινόμενα ἐκ τούτων γεγενῆσθαι λέγουσιν· ἀλίσκονται δὲ καὶ ἐπ' αἰσχρότητί τινι. Σαρκὸς δὲ ἀνάστασιν ἀθετοῦσι καὶ παλαιὰν διαθήκην ἀποβάλλουσι. Κέχρηται δὲ παλαιᾷ καὶ νέᾳ διαθήκῃ, ἐκάστην λέξιν πρὸς τὸν ἑαυτῶν νοῦν μεθοδεύοντες.

41 Κερδωνιανοί, ἀπὸ Κέρδωνος τοῦ Ἡρακλέωνα διαδεξαμένου τὴν μετοχὴν τῆς πλάνης, προσθέντος δὲ τῇ ἀπάτῃ· ὃς ἀπὸ τῆς Συρίας εἰς τὴν Ῥώμην μεταστάς τὸ κήρυγμα ἑαυτοῦ ἐξέθετο ἐν χρόνοις Ὑγίνου ἐπισκόπου. Δύο δὲ ἀρχὰς κηρύττει οὗτος ἐναντίας ἀλλήλαις, μὴ εἶναι τε τὸν Χριστὸν γεννητὸν ὁμοίως τε νεκρῶν ἀνάστασιν ἀθετεῖ καὶ τὴν παλαιὰν διαθήκην.

42 Μαρκιωνισταί. Μαρκίων ἀπὸ Πόντου ὀρμώμενος ἐπισκόπου μὲν ἦν υἱός, φθείρας δὲ παρθένον ἀπέδρα διὰ τὸ ἐξεῶσθαι ὑπὸ τοῦ ἰδίου πατρὸς ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας. Οὗτος ἀνελθὼν ἐν Ῥώμῃ, εἶτα αἰτήσας μετάνοιαν τοὺς κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἡγούμενους τῆς ἐκκλησίας καὶ μὴ τυχῶν ἐπήρθη κατὰ τῆς πίστεως καὶ ἐδογματίσεν τρεῖς ἀρχὰς, ἀγαθὸν καὶ δίκαιον καὶ φαῦλον, εἶναι τε τὴν καινὴν διαθήκην ἄλλοτριαν τῆς παλαιᾶς καὶ τοῦ ἐν αὐτῇ λαλήσαντος. Οὗτός τε καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ Μαρκιωνισταὶ ἀνάστασιν σαρκὸς ἀθετοῦσι, βάπτισμα διδόντες οὐ μόνον ἐν, ἀλλὰ καὶ δύο καὶ τρία μετὰ τὸ παραπεσεῖν, ὑπὲρ δὲ τῶν τεθνεώτων καὶ κατηχουμένων ἄλλοι παρ' αὐτοῖς βαπτίζονται. Ἀδεῶς δὲ παρ' αὐτοῖς καὶ γυναῖκες ἐπιτρέπονται λουτρὸν διδόναι...».

Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Περὶ αἰρέσεων, PG 94, 741A:

«πγ'. Αἰγύπτιοι, οἱ καὶ Σχηματικοί, καὶ Μονοφυσιταί· οἱ προφάσει τοῦ ἐν Χαλκηδόνι συντάγματος τοῦ τόπου ἀποσχισάντες τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Αἰγυπτιακοὶ δὲ προσείρηται, διὰ τὸ πρώτους Αἰγυπτίους κατάρξασθαι τούτου τοῦ σχήματος ἐπὶ Μαρκιανοῦ καὶ Οὐαλεντινιανοῦ τῶν βασιλέων τὰ δὲ ἄλλα πάντα Ὀρθόδοξοι ὑπάρχοντες. Οὗτοι δὲ προσπαθεῖα τῇ πρὸς τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Διόσκορον, τὸν ὑπὸ τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου καθαιρεθέντα, ὡς τῶν Εὐτυχοῦς δογμάτων συνήγορον ἀντεπάθησαν τῇ συνόδῳ, καὶ μυρίας τότε ἐπ' αὐτοῖς μέμψεις κατ' αὐτῆς ἀνεπλάσαντο. Ἄς προλαβόντες ἐν τῇ παρουσίᾳ βίβλῳ ἱκανῶς διελύσαμεν, σκαιοὺς αὐτοὺς καὶ ματαιόφρονες

ἀποδείξαντες· ὧν ἀρχηγοὶ Θεοδόσιος ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ἐξ οὗ Θεοδοσιανοί, Ἰάκωβος ὁ Σύρος, ἐξ οὗ Ἰακωβῖται. Τούτων οἱ συνίστορες, καὶ βεβαιωταί, καὶ ὑπέρμαχοι, ὁ Σευῆρος ὁ τῆς Ἀντιοχέων φθορεὺς, καὶ ὁ τὰ μάταια πονήσας Ἰωάννης ὁ Τριθεΐτης, τὸ τῆς κοινῆς ἀρνούμενοι σωτηρίας μυστήριον. Πολλὰ μὲν τῆς ἐν Χαλκηδόνι Θεοπνεύστου τῶν ἑξακοσίων τριάκοντα Πατέρων διδασκαλίας κατέγραψαν. πολλὰ δὲ τοῖς ἀπολλυμένοις πρὸς τῆ ὀλεθρία αὐτῶν αἵρέσει, καὶ θήρατρα, τὰ δὴ λεγόμενα, καὶ ἐχόμενα τρίβου τεθείκασιν σκάνδαλα. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ μερικὰς δογματίζοντες οὐσίας, τὸ τῆς οἰκονομίας συγγέουσι μυστήριον. Ὡν διαλαβεῖν ἐν ἐπιτομῇ τὴν ἀσέβειαν ἐλογισάμεθα δεῖν, παρενθέντες καὶ μικρὰ σχόλια πρὸς ἔλεγμόν τῆς ἀθέου αὐτῶν καὶ παμμιαρᾶς αἵρέσεως. Τοῦ προασπιστοῦ δὲ αὐτῶν Ἰωάννου, ἐν οἷς μάλιστα ἐναβρύνονται, τὰ δόγματα, μᾶλλον δὲ ληρήματα, παραθήσομαι».